

การศึกษาเรื่องเพศทางคติชนวิทยาในประเทศญี่ปุ่น : ประเพณีโยะบะอิกับการแต่งงาน

ชมนาด ศีตสาร^{*}

บทคัดย่อ

ประเพณีโยะบะอิ (Yobai) เป็นหัวข้อสำคัญหัวข้อหนึ่งใน การศึกษาเรื่องเพศทางคติชนวิทยาในประเทศญี่ปุ่น นักคติชนรุ่น ก่อนมักมองว่า ประเพณีดังกล่าวจะนำไปสู่การแต่งงาน ซึ่งเป็นสิ่ง ที่ไม่ได้รับการยอมรับในปัจจุบัน การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิด ของนักคติชนรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ จะทำให้มองเห็นแนวโน้มและ ปัญหาของการศึกษาเรื่องเพศทางคติชนวิทยาในประเทศญี่ปุ่น

บทนำ

การศึกษาเรื่องเพศนับเป็นสาขาที่ค่อนข้างล้าหลังเมื่อเปรียบเทียบกับสาขา อื่นของการศึกษาคติชนในประเทศญี่ปุ่น ทั้งที่เรื่องเพศเป็นปัจจัยพื้นฐานอย่างหนึ่ง ของชีวิตความเป็นอยู่และความเชื่อของผู้คน การศึกษาเรื่องเพศทางคติชนเกี่ยวข้อง กับการศึกษาพิธีกรรมชินโต พิธีกรรมการดำเนินชีวิต (การเกิด การบรรลุความเป็น ผู้ใหญ่ การแต่งงาน งานศพ ฯลฯ) ความเชื่อ ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ฯลฯ อาจ กล่าวได้ว่าเป็นพื้นฐานขององค์รวมของคติชน การที่การศึกษาดังกล่าวไม่ได้ผล อย่างเต็มที่ ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากความยากลำบากในการเก็บข้อมูล เพราะเรื่อง เพศเป็นเรื่องส่วนตัว ไม่มีใครอยากเปิดเผย ประกอบกับการขาดความเข้าใจและ สนับสนุนจากสังคม ซึ่งมักมองผู้วิจัยด้วยสายตาที่เย็นชา อย่างไรก็ตาม ผลงาน

^{*} อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
บทความนี้ได้รับทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภชประเภททุนพัฒนาอาจารย์ / นักวิจัยใหม่

การศึกษาเรื่องเพศทางคติชนก็ยังมีปรากฏอยู่บ้าง โดยเฉพาะในประเด็นของ ประเพณีโยะบะอิ (Yobai) ซึ่งคนในปัจจุบันมักมองว่าเป็นประเพณีที่แปลก จึงค่อนข้างเป็นที่รู้จักและได้รับความสนใจ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายถึง แนวโน้มของการศึกษาประเพณีดังกล่าว โดยยกตัวอย่างแนวคิดของนักวิชาการที่มีความโดดเด่น วิเคราะห์แนวทางและวิธีการ และจะสรุปประเด็นปัญหาเกี่ยวกับ ประเพณีโยะบะอิในฐานะที่เป็นการศึกษาเรื่องเพศ

คำว่า โยะบะอิ มีทั้งที่ใช้ในฐานะเป็นคำนามของคำกริยา โยะบะอู (Yobau) ซึ่งมักปรากฏในหลักฐานสมัยยุคต้นๆ และหมายถึงประเพณีที่แพร่หลายในสังคม หมู่บ้าน (สังคมชนบท สังคมจารีต) ของญี่ปุ่นตั้งแต่ประมาณสมัยเอโดะ (Edo 1600-1868)¹ เป็นต้นมา เพื่อหลีกเลี่ยงความสับสน ผู้เขียนจะเรียกคำที่ใช้ในความหมาย แรกว่า "โยะบะอิ" และความหมายหลังว่า "ประเพณีโยะบะอิ" อย่างไรก็ตาม ก็อาจเรียก เพียงแค่ "โยะบะอิ" ในความหมายหลังในกรณีที่สามารถทำความเข้าใจได้จากบริบท นอกจากนี้ยังอาจใช้ในรูปคำกริยาเช่น "ไปเข้าหา (หญิงสาว)" หรือ "ไปโยะบะอิ" ด้วย

ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับโยะบะอิ

"โยะบะอิ" (婚、夜遣) เป็นคำนามของกริยา "โยะบะอู" (呼う・喚う) ซึ่งพจนานุกรม นิฮงโกะกุโงะตะอิจิเด็น (Nihon Kokugo Daijiten) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "การเรียกเพื่อขอแต่งงาน การเกี่ยวพาราสี การขอแต่งงาน หรือการลอบเข้าหาคู่รักอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะการที่ผู้ชายแอบเข้าหาผู้หญิงในห้องนอนเวลากลางคืนเพื่อมีสัมพันธ์" ส่วนพจนานุกรม ตะอิเก็งกะอิ (Daigenkai) ได้อธิบายไว้คล้ายกันว่า "การที่ผู้ชายและผู้หญิงเรียกชกชวณคู่ของตนเพื่อที่จะมีความสัมพันธ์ทางร่างกายกัน การแต่งงาน" ซึ่งอาจตีความได้ว่า โยะบะอิมีความหมายสองอย่าง คือ การเรียกคู่ และ การแต่งงาน หรือ อาจคิดต่อไปได้อีกว่า ในสมัยโบราณการ

¹ การแบ่งยุคสมัยทั้งหมดอ้างอิงจาก ตารางลำดับปีในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น (歴史学研究会編『日本史年表』岩波書店、1984)

เรียกคู่ใช้ในความหมายเดียวกับการแต่งงาน กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การแต่งงานในอดีตไม่ใช่ขั้นตอนของพิธีการหลังจากเรียกคู่ (หาคู่ครอง) แต่หมายถึงการมีสัมพันธ์ทางเพศ

การที่คำว่า *โยะบะอิ* หมายถึงการมีเพศสัมพันธ์ซึ่งเป็นสัญชาตญาณพื้นฐานของมนุษย์อาจเป็นเพราะ *โยะบะอิ* เป็นภาษาญี่ปุ่นโบราณที่มีประวัตินับพันปี จากหลักฐานเท่าที่ปรากฏในพจนานุกรม *นิฮงโกะกุโงะตะอิจิเด็น* พบว่า มีคำว่า *โยะบะอิ* ปรากฏในบทเพลงในพงศาวดาร *โคะจิกิ (Kojiki)* ซึ่งรวบรวมเสร็จในปี ค.ศ.712 งานรวบรวมบทกวีนิพนธ์ *มันโยอู (Manyoshu)* ซึ่งต่อไปจะเรียก *มันโยอู* ซึ่งรวบรวมขึ้นเมื่อประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 8 วรรณกรรมเรื่อง นิทานทะเลาะ *โคะริ (Taketori Monogatari)* แต่งขึ้นในช่วง ค.ศ.810-910 นิทานของเจ้าชายเก็นจิ (*Genji Monogatari*) แต่งขึ้นประมาณ ค.ศ.1002 หรือ 1003 ฯลฯ ในจำนวนนี้ พงศาวดาร *โคะจิกิ* ซึ่งเป็นหลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดเป็นหนังสือที่รวบรวมเรื่องราวที่เกิดขึ้นในญี่ปุ่นตั้งแต่ยุคเทพเจ้า นั่นหมายความว่า คำว่า *โยะบะอิ* ที่ปรากฏอาจใช้ในความหมายที่เก่าแก่กว่ายุคสมัยที่รวบรวม *โคะจิกิ* มาก

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า คำว่า *โยะบะอิ* มีความเกี่ยวข้องกับการแต่งงานอย่างแยกไม่ออก ก่อนอื่นจึงจำเป็นต้องเข้าใจถึงประวัติความสัมพันธ์ของ *โยะบะอิ* กับการแต่งงานในสมัยโบราณ *ทะกะมุระ อิทซุเอะ (Takamura Itsue)* ได้อธิบายถึงวิวัฒนาการของการแต่งงานในญี่ปุ่นไว้ว่า ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ อันได้แก่ ยุคหินเก่า (ก่อนหน้า 13,000-10,000 B.C.) ยุคโจมง (*Joumon* 13,000-10,000 B.C. ถึง 3 B.C.) และยุคยะโยะอิ (*Yayoi* 3 B.C. ถึงช่วงหลังคริสต์ศตวรรษที่ 3 หรือ ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 4) การแต่งงานมีลักษณะเป็น การแต่งงานในกลุ่ม (*Zokunaikon*) ซึ่งเป็นกลุ่มที่สมาชิกมีความสัมพันธ์กันทางสายเลือด มีชีวิตอยู่ไม่เป็นหลักแหล่ง และหาเลี้ยงชีพด้วยการล่าสัตว์เป็นส่วนใหญ่ ต่อมาเมื่อมนุษย์พัฒนาการเกษตรมีความสามารถในการผลิตสูงขึ้น มีสมาชิกในกลุ่มเพิ่มมากขึ้น จึงเริ่มตั้งที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งและมีชุมชนที่หลากหลายนเกิดขึ้น การแต่งงานจึงพัฒนาจากในกลุ่มไปสู่นอกกลุ่ม (*Zokugaikon*) แต่ไม่ว่าจะเป็นแบบแรกหรือแบบหลัง ลักษณะเด่นของ

การแต่งงานในยุคแรกคือ เป็นการแต่งงานหมู่ (*Shuudankon*) กล่าวคือ ผู้ชายทุกคนเป็นสามีและผู้หญิงทุกคนก็คือภรรยา ไม่ใช่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อบุคคลดังในยุคหลัง และลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งได้แก่ การเป็นพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องกระทำต่อหน้าเทพเจ้าของกลุ่ม เพราะการรวมกลุ่มของมนุษย์ในยุคแรกๆ มีลักษณะเป็นกลุ่มเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อแสดงความเคารพยำเกรงในขณะเดียวกันก็ขอพรจากธรรมชาติ (เทพเจ้า) ที่มีอำนาจเหนือชีวิตของตน²

รูปแบบการแต่งงานต่อหน้าเทพเจ้าจำกัดให้พื้นที่ของการคบหาสมาคมทำได้ในวงจำกัด ชุมชนในอดีตมักมีการสร้างรูปปั้นเทพีเพื่อเคารพบูชาไว้กลางลานในชุมชนซึ่งเป็นสถานที่ที่จะสามารถแต่งงาน (มีเพศสัมพันธ์) ได้ ถ้าหากไม่ใช่ที่ลานนี้ก็ต้องเป็นที่อื่นในบริเวณชุมชนซึ่งเทพเจ้าสามารถล่วงรู้ได้ การแต่งงานภายนอกบริเวณที่กำหนดถือเป็นการสังวาสเยี่ยงสัตว์ป่าจะไม่ได้รับการยอมรับว่าถูกต้อง³ ต่อมาเมื่อชุมชนมีขนาดใหญ่ขึ้น การแต่งงานต่อหน้าเทพเจ้าก็เริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นการหมั้นต่อหน้าเทพเจ้า หมายถึงมีการให้ของกำนัลหรือทำสัญญากับบุคคลใดบุคคลหนึ่งต่อหน้าเทพเจ้าเพื่อแสดงว่าเป็นการแต่งงานอันศักดิ์สิทธิ์ หลังจากนั้นอาจมีการพบปะกันที่สถานี่อื่นนอกสายตาของเทพเจ้า (อาจกล่าวได้ว่าเป็นการ "หักหลัง" เทพเจ้า) การหมั้นหมั้นนี้เป็นจุดเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่อกลุ่ม ไปเป็นระหว่างบุคคลกับบุคคล ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการแต่งงานแบบ "ไปหาภรรยา" (*Tsumadoikon*) ในยุคยะมะโตะ (*Yamato* หรือ ยุคสุสานโบราณ ช่วงหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 3 ถึงช่วงต้นของคริสต์ศตวรรษที่ 4)⁴

ลักษณะเด่นของการแต่งงานแบบไปหาภรรยา คือ การที่ทั้งฝ่ายหญิงและชายต่างก็ดำเนินชีวิตประจำวันอยู่ในกลุ่มของตน โดยฝ่ายชายจะไปหาฝ่ายหญิงแต่ไม่อยู่กินด้วย (แบบ "ไปหาภรรยา") หรืออยู่กินที่บ้านฝ่ายหญิง (แบบ "รับลูกเขยเข้า

² ทะกะมุระ อิซึซุเอะ, *ประวัติการแต่งงานของญี่ปุ่น* (高群逸枝【日本婚姻史】 至文堂、1963) หน้า 12-34.

³ *Ibid.*, pp.13-14.

⁴ *Ibid.*, pp.35-36.

บ้าน") เพื่อดำเนินชีวิตสมรส แต่เนื่องจากสัมพันธ์เช่นนี้ไม่ผูกมัดและไม่มั่นคง จึงเลิกรากันได้ง่าย ในการแต่งงานแบบไปหาภรรยาเรียกว่าการขอแต่งงานว่า "โยะบะอิ" ที่มาของคำนี้มีหลายทฤษฎี แต่สรุปได้ว่าน่าจะหมายถึงกริยา "เรียก" หรือ "การเรียก" ม้วนโยมู และหนังสือเรื่อง *เรียวอิกิ (Ryouiki)* ได้ใช้คำว่า โยะบะอิ เป็นเสียงอ่านของอักษรจีนว่า 結婚 (การแต่งงาน) แสดงให้เห็นว่าในอดีตการขอแต่งงานหมายถึงการแต่งงาน เพราะถ้าฝ่ายหญิงยินยอมพร้อมใจเมื่อถูกขอก็จะสามารถมีเพศสัมพันธ์หรือ แต่งงาน ได้ทันที โยะบะอิในอดีตมีรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การที่ผู้ชายฉิวปากหรือทำเสียงต่างๆ ผ่านช่องว่างของประตูหรือหน้าต่างเพื่อส่งสัญญาณเรียกผู้หญิง การแต่งกลอนโต้ตอบกัน เช่น ในสมัยเฮอัน (Heian 794-1192) เมื่อฝ่ายชายแต่งบทกวีให้ฝ่ายหญิงที่อยู่หลังฉาก⁵ หรือในรถลาก เป็นมารยาทที่ฝ่ายหญิงจะต้องแต่งบทกวีโต้ตอบในทันที นอกจากนี้ การถามชื่อก็ถือเป็นโยะบะอิอีกแบบหนึ่ง กวีนิพนธ์บทแรกใน ม้วนโยมู กล่าวถึงการที่จักรพรรดิยุเรียวะกุตรัสถามนามของหญิงสาวชาวบ้านผู้หนึ่งซึ่งกำลังเก็บผักอยู่บนเนินเขา การถามชื่อในที่นี้หมายถึงการขอแต่งงาน และถ้าบอกชื่อไปก็เท่ากับเป็นการยอมรับการแต่งงาน

โดยส่วนมาก โยะบะอิมักกระทำโดยตรง แต่บางครั้งก็มีการเรียกขานผ่านคนกลาง (*Nakadachi*) ด้วย คนกลางในที่นี้ไม่ได้หมายถึงผู้ใหญ่ที่ทำหน้าที่ไปสูขอตั้งโนยูกหลัง แต่จะมีบทบาทเป็นเพียงแค่นำทาง (*Annainin*) หรือ คนเดินสาส์น (*Shisha*) เท่านั้น⁶

ที่กล่าวมานี้คือความหมายของโยะบะอิที่ปรากฏในวรรณกรรมและกวีนิพนธ์ในยุคโบราณ แต่โยะบะอิที่จะกล่าวถึงในบทความนี้เป็นประเพณีในสังคมหมู่บ้านของญี่ปุ่นที่เริ่มพบเห็นอย่างเด่นชัดตั้งแต่สมัยเอโดะ การจะทำความเข้าใจเรื่อง

⁵ คิโซ (几帳) เป็นฉากประเภทหนึ่งสำหรับใช้กันในห้อง หรือกันไม่ให้เห็นบริเวณที่นั่ง ทำโดยนำไม้ 2 ท่อนมาตั้งเป็นเสา แล้วนำอีกท่อนหนึ่งซึ่งร้อยผ้ามางไว้มากวาดตามแนวขวางมักใช้วางกันเพื่อไม่ให้เห็นที่นั่งของสตรี

⁶ ทะกะมุระ อิซุเอะ, *ประวัติการแต่งงานของญี่ปุ่น* (高群逸枝【日本婚姻史】至文堂、1963) หน้า 44.

ประเพณีโยะบะอิและการแต่งงาน ก่อนอื่นต้องทำความเข้าใจความหมายและบทบาทหน้าที่ของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับอันไตแก่ กลุ่มคนหนุ่ม (*Wakamonogumi*) กลุ่มหญิงสาว (*Musumegumi*) ตลอดจนสถานที่สำคัญคือบ้านพักคนหนุ่ม (*Wakamonoyado*) และบ้านพักหญิงสาว (*Musumeyado*) ดังนั้นจึงขอแนะนำความหมายของคำดังกล่าวไว้โดยสังเขปดังนี้

กลุ่มคนหนุ่ม เป็นกลุ่มร่วมวัย (*age-sets*) หรือที่ในญี่ปุ่นเรียกว่า กลุ่มอายุ (*nenrei shuudan*) ประเภทหนึ่งซึ่งเป็นการรวมตัวของคนหนุ่มในแต่ละหมู่บ้าน ในหมู่บ้านที่มีโครงสร้างทางสังคมที่เน้นรูปแบบกลุ่มอายุที่หลากหลาย เช่น กลุ่มเด็ก กลุ่มคนหนุ่ม กลุ่มวัยกลางคน กลุ่มผู้อาวุโส ฯลฯ กลุ่มคนหนุ่มมักจะเป็นกลุ่มที่มีบทบาทเป็นศูนย์กลางของอำนาจในทุกๆ ด้านของสังคม แม้ในหมู่บ้านที่ไม่มีโครงสร้างการรวมกลุ่มแบบแนวนอนตั้งเช่นกลุ่มอายุ ก็พบว่าส่วนใหญ่จะมีกลุ่มคนหนุ่มอยู่ และกลุ่มเหล่านี้ต่อมาในยุคเมจิ (*Meiji* 1868-1912) และทะอิโฌ (*Taishou* 1912-1926) ก็ได้กลายเป็นสมาคมเยาวชน หรือ องค์กรเยาวชน⁷ กลุ่มคนหนุ่มแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือกลุ่มที่มีการรวมตัวอย่างเหนียวแน่น มีพิธีเข้ากลุ่ม และระบบการบริหารงานที่ชัดเจน (แบบ A) และกลุ่มที่รวมตัวอย่างหลวมๆ ไม่มีการผูกมัดหรือกิจกรรมอย่างเป็นทางการจะลักษณะ (แบบ B) ซึ่งประเภทหลังนี้อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า เพื่อนหนุ่ม (*Wakamononakama*) การจะเข้าเป็นสมาชิกของทั้งสองประเภทต้องมีอายุประมาณ 15 ปี เมื่อเป็นสมาชิกแล้วจะได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ใหญ่เต็มตัว ตามปกติภายในกลุ่มแบบ A จะมีการแบ่งอำนาจหน้าที่ตามลำดับ

⁷ สมาคมเยาวชน (青年会) ก่อตั้งขึ้นโดยการรวมกลุ่มคนหนุ่มและกลุ่มอื่นๆในสังคมจารีต มาตั้งเป็นองค์กรที่มีโครงสร้างและการบริหารงานแบบสมัยใหม่ ต่อมาได้ปรับปรุงและเปลี่ยนชื่อเป็น องค์กรเยาวชน (青年団) กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงศึกษาธิการให้ความสำคัญ จึงสนับสนุนให้เป็นส่วนหนึ่งของการรณรงค์เพื่อปรับปรุงชนบทตั้งแต่ประมาณปลายสมัยเมจิ ในปี ค.ศ. 1925 ยกกระดับขึ้นเป็นองค์กรระดับประเทศชื่อว่า สมาพันธ์องค์กรเยาวชนแห่งประเทศไทยญี่ปุ่น (大日本連合青年団) มีสาขาย่อยในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ต่อมามีการเปลี่ยนชื่ออีกหลายครั้ง จนในช่วงที่สงครามโลกครั้งที่สองกำลังจะยุติ ได้ถูกเกณฑ์ไปรบในฐานะกองทหารกะกุโตะ (学徒隊)

อาวุโสอย่างชัดเจน ทั้งบางแห่งยังมีระเบียบข้อบังคับที่เคร่งครัด ซึ่งรวมถึงบทลงโทษในกรณีที่ฝ่าฝืน หน้าที่ของกลุ่มได้แก่ การทำงานเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น เตรียมงานเทศกาล รักษาความปลอดภัยของหมู่บ้าน ตลอดจนเป็นกลุ่มแรงงานในการประกอบอาชีพหลักของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นรูปแบบที่พบมากในหมู่บ้านชาวประมง ส่วนใหญ่จะมีบ้านพักคนหนุ่ม เป็นสถานที่รวมกลุ่ม ส่วนกลุ่มแบบ B นั้นไม่มีแบบแผนพิธีการในการเข้ากลุ่ม ระบบการดำเนินงาน และผู้บริหารกลุ่มที่ชัดเจน ส่วนใหญ่สมาชิกมักจะออกจากกลุ่มไปเมื่อแต่งงาน หน้าที่ส่วนมากได้แก่การช่วยเหลืองานเทศกาลและพิธีกรรมของหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีหน้าที่เป็นสื่อกลางในการคบหากับต่างประเทศโดยใช้บ้านพักคน (Neyado) เป็นศูนย์กลาง จึงมักถูกมองว่าเป็นองค์กรของหนุ่มโสดที่มีจุดประสงค์หลักเพื่อหาคู่ครอง โดยทั่วไปนักวิชาการมองว่า กลุ่มแบบ B มีความเก่าแก่กว่ากลุ่มแบบ A ซึ่งถูกกำหนดจากปัจจัยทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจที่ซับซ้อนมากขึ้นในยุคหลัง แต่หมู่บ้านที่มีทั้งกลุ่มแบบ A และ B อยู่ด้วยกันก็มีเป็นจำนวนมาก กลุ่มคนหนุ่มพัฒนาจนมีรูปแบบชัดเจนในสมัยเอะโตะ แต่ปัจจุบันก็ได้เสื่อมสลายไปจากสังคมญี่ปุ่นเกือบหมด จะพบเห็นร่องรอยได้บ้างในงานพิธีกรรมของหมู่บ้านเพียงเท่านั้น⁸

กลุ่มหญิงสาว คือกลุ่มหญิงสาวที่ยังไม่ได้แต่งงาน สมาชิกได้แก่หญิงสาวที่เพิ่งผ่านพ้นพิธีบรรลุนิติภาวะเป็นผู้ใหญ่ (Seijinshiki) มีอายุประมาณ 13 ปีไปจนถึงก่อนแต่งงาน หญิงสาวเหล่านี้จะรวมกลุ่มเพื่อนที่สนิทสนมตั้งเป็นกลุ่มเพื่อร่วมกันทำงาน เย็บปักถักร้อย บันทึดย หรือเต้นรำบงโอะโตะริ (Bonodori)⁹ ผู้อาวุโสที่สุดในกลุ่มจะทำ

⁸ สวารามุระมัตสึชิโนะ (大塚民俗学会『日本民俗事典』弘文堂、1972) หน้า 806.

⁹ บงโอะโตะริ (盆踊) คือการเต้นรำในพิธีบงอะ (盂蘭盆会) หรือพิธีไหว้บรรพบุรุษซึ่งจัดขึ้นในเดือน 7 ของปฏิทินเก่า (ปฏิทินทางจันทรคติ) เดิมมีจุดประสงค์เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับวิญญาณของคนตาย แต่ต่อมากลายเป็นการเต้นรำเพื่อความสนุกสนานของชาวบ้าน และภาวนาความอุดมสมบูรณ์ของการเก็บเกี่ยวในฤดูใบไม้ร่วงที่จะมาถึง มักจัดขึ้นในลานวัดหรือตามสี่แยกถนน โดยมีผู้คนทุกเพศทุกวัยเข้าร่วม มีกำเนิดในสมัยเอะอิอันในฐานะการรำเพื่อสวดมนต์ ต่อมาได้แพร่หลายไปทั่วประเทศ และผสมผสานศิลปะการเต้นรำในเชิงฟุริว (風流) ที่มี

หน้าที่เป็นผู้นำ แต่ไม่มีพิธีเข้ากลุ่ม คณะกรรมการบริหารกลุ่มอย่างเป็นทางการ เหมือนกลุ่มคนหนุ่ม ในหมู่บ้านหนึ่งอาจมีกลุ่มหญิงสาวมากกว่าหนึ่งกลุ่มก็ได้ กลุ่มหญิงสาวมักเลือกบ้านของคนใดคนหนึ่งในหมู่บ้านเป็นสถานที่ทำงานที่ใดกล่าวข้างต้น ซึ่งส่วนใหญ่เรียกว่า บ้านพักหญิงสาว พวกเขาอาจจะพักแรมที่นั่นหรือไม่ก็ได้ ชายหนุ่มมักจะมารวมกันที่บ้านพักหญิงสาว จึงทำให้กลายเป็นสถานที่นัดพบ และเรียนรู้การเลือกคู่ครองที่ดีไปโดยปริยาย กลุ่มหญิงสาวจะพบมากในบริเวณภาคตะวันตกของญี่ปุ่น แต่เนื่องจากขาดความเป็นองค์กรสาธารณะจึงสลายตัวไปก่อนกลุ่มคนหนุ่ม และแทบไม่มีความเกี่ยวข้องกับ สมาคมหญิงพรหมจรรย์ และ องค์กรเยาวชนสตรี¹⁰ ที่ตั้งขึ้นในสมัยทะอโงะและต้นสมัยโอมะ (Shouwa 1926-1989)¹¹

บ้านพักชายหนุ่ม เป็นสถานที่ชุมนุมของกลุ่มคนหนุ่ม บางครั้งใช้ในความหมายเดียวกับบ้านพักนอน หมู่บ้านบางแห่งจะมีบ้านพักทั้งสองแบบอยู่ร่วมกัน แต่บ้านพักชายหนุ่มมีความเป็นสาธารณะมากกว่า แต่ก็มีจำนวนน้อยกว่าระยะเวลาอยู่ในบ้านพักชายหนุ่มคือ ตั้งแต่เข้ากลุ่มคนหนุ่มไปจนถึงก่อนแต่งงาน เมื่ออยู่ที่นี้ ชายหนุ่มจะต้องซื้อฟังก้าของพ่อบ้าน (Yado-oya) ซึ่งโดยมากได้แก่ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านที่เอื้อเอื้อให้ใช้สถานที่ และหัวหน้ากลุ่มที่เลือกกันเอง ส่วนบ้านพักนอนมิใช่ใช้พักผ่อนหลับนอนและสังสรรค์กับเพื่อนฝูงเป็นหลัก การที่หญิงชายจะใช้บ้านพักนอนร่วมกันก็มีบ้างแต่พบได้ไม่มากนัก บ้านพักทั้งสองแบบมีอยู่มากในหมู่บ้านตาม

เครื่องดนตรีประกอบ มีจังหวะที่สนุกและเครื่องกายอังกะดงามเข้าไปจนกลายเป็นการเต้นรำที่มีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์แตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น อะวะโอะโตะริของจังหวัดโทะกุชิมะ ยัชชะโอะโตะริของเมืองมิฮะระในจังหวัดชิโรชิมะ พวกเขาไปในปลายสมัยเมจิ แต่ในปัจจุบันกลับเป็นที่นิยมขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง

¹⁰ กลุ่มหญิงสาวได้เปลี่ยนชื่อเป็น สมาคมหญิงพรหมจรรย์ (処女会) ในสมัยทะอโงะ ต่อมากลายเป็น องค์กรเยาวชนสตรี (女子青年団) และกลายเป็น สมาพันธ์องค์กรเยาวชนสตรีแห่งประเทศไทย (大日本連合女子青年団) ในปี ค.ศ.1927 ต่อมาถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสมาพันธ์องค์กรเยาวชนแห่งประเทศไทย มีบทบาทน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับองค์กรเยาวชนของผู้ชาย มักอยู่ภายใต้การควบคุมของครูหรือผู้มีชื่อเสียงในท้องถิ่น

¹¹ *สารานุกรมคติชนญี่ปุ่น* (大塚民俗学会【日本民俗事典】弘文堂、1972) หน้า 722

ชายฝั่งทะเลทางภาคตะวันตกของญี่ปุ่น รวมทั้งบริเวณจังหวัดอะโอะโมะริและอะกิตะทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วย¹²

บ้านพักหญิงสาวเป็นสถานที่ที่หญิงสาวโสด (กลุ่มหญิงสาว) จะมารวมกลุ่มทำงานหรือค้างแรม ถ้าเป็นประเภทหลังเรียกว่า บ้านพักนอน ชายหนุ่มมักจะมาที่นี่เพื่อช่วยหญิงสาวทำงาน พุดจาหยอกล้อ หรือนัดไปเที่ยวด้วยกัน โดยเฉพาะถ้าเป็นบ้านพักนอน จะเป็นจุดนัดพบของคู่รักซึ่งมักจะลงเอยด้วยการแต่งงานอยู่กินกัน เช่นเดียวกับบ้านพักคนหนุ่ม เพื่อนร่วมบ้านพักหญิงสาวมักจะรักษามิตรภาพนั้นไปตลอดชีวิตแม้ว่าจะมีครอบครัวไปแล้วก็ตาม ประเพณีบ้านพักหญิงสาวเคยหลงเหลืออยู่มากในภาคตะวันตกของญี่ปุ่นแต่ไม่พบเห็นอีกในปัจจุบัน¹³

โดยทั่วไปในทางคติชนวิทยา โยะชะบะอิมหมายถึงการที่ผู้ชายไปเข้าหาผู้หญิงในเวลากลางคืน ขนบในการเข้าหามีหลายแบบ เช่น ต้องบอกผ่านคนกลางก่อน พาเพื่อนไปด้วย ต้องได้รับความเห็นชอบจากกลุ่มคนหนุ่มก่อน เป็นต้น บางครั้งมีการแบ่งลงไปอีกว่า ถ้ามีเพศสัมพันธ์เรียกว่า โยะชะบะอิม ถ้าเป็นเพียงการไปเที่ยวเล่นกับเพศตรงข้ามอย่างเดียวเรียกว่า อะโอะชิบิ (Asobi) ชาวบ้านสมัยก่อนไม่คิดว่าโยะชะบะอิมและอะโอะชิบิเป็นเรื่องที่ผิดศีลธรรมและน่าอับอาย ในทางตรงข้าม ถ้าเด็กหญิงที่แตกเนื้อสาวแล้วกลับไม่มีผู้ชายมาหาเป็นสิ่งน่าละอายมากกว่า ประเพณีโยะชะบะอิมเริ่มหมดไปจากหมู่บ้านญี่ปุ่นในช่วงประมาณสมัยทะอิโอะ จนถึงต้นสมัยโอะวะ เนื่องจาก การรณรงค์ของสมาคมเยาวชนและการกวาดล้างของรัฐบาล ประกอบกับการที่บ้านพักนอนหายไปเนื่องจากถูกแทนที่ด้วยศาลาประชาคม¹⁴ ในช่วงปี ค.ศ.1955¹⁵

¹² *Ibid.*, pp.806-807.

¹³ *Ibid.*, pp.722-723.

¹⁴ ศาลาประชาคม (公民館) ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นสถานที่สำหรับจัดกิจกรรมการศึกษาและการสมาคมในท้องถิ่น แบ่งออกเป็นสองประเภทคือ ศาลาประชาคมที่สร้างขึ้นตามกฎหมายการศึกษาสังคมใน ค.ศ.1949 และ ศาลาประชาคมที่สืบทอดจากศาลาหมู่บ้านอันเป็นที่ประกอบกิจกรรมของชุมชนมาจนถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ตามปกติจะหมายถึงประเภทแรก ภายหลังสงคราม ศาลาประชาคมมีบทบาทมากในการเป็นศูนย์กลางของการประกอบ

การศึกษาประเพณีโยะบะอิทางคติชนวิทยา

แม้จะมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีโยะบะอิไว้พอสมควร แต่การศึกษาอย่างจริงจังกลับมีไม่มากนัก ดังนั้นในที่นี้จึงขอลำเอียงถึงเฉพาะนักวิชาการที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดเรื่องประเพณีดังกล่าวอย่างเด่นชัดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อันได้แก่ มินะกะตะ คุมะงุซุ (Minakata Kumagusu 1876-1941) ยะนะกิตะ คุนิโอะ (Yanagita Kunio 1875-1962) เซงะวะะ คิโยะโกะ (Segawa Kiyoko 1895-1984) อะกะมะรุษุ เคะอิซุเกะ (Akamatsu keisuke 1909-) และ อิวะตะ ชิเงะโนริ (Iwata Shigenori 1961-) ตามลำดับ

ประเพณีโยะบะอิในทัศนะของมินะกะตะ คุมะงุซุ

นักวิชาการที่สนใจประเพณีโยะบะอิในเชิงคติชนเป็นคนแรกๆ ได้แก่ มินะกะตะ คุมะงุซุ เขาได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของประเพณีโยะบะอิ กับการแต่งงานไว้ในบทความเรื่อง "จดหมายถึงนักข่าววารสารท้องถิ่นศึกษา"¹⁶ (1914) โดยเล่าถึงประเพณีที่ได้พบเห็นในบริเวณเมืองทะนะเบะ จังหวัดวะกะยะมะ อันเป็นที่พำนักอาศัยว่า

เมื่อปีที่แล้ว ที่หมู่บ้านอะยุกะวะไกลๆ แถวนี มีการออกกฎให้ชายหนุ่มต้องถือโคมไฟเมื่อออกจากบ้านยามค่ำคืนทุกครั้ง เนื่องมาจากการห้ามโยะบะอิ เรื่องเช่นนี้คนกรุงฟังแล้วคงว่าน่าฮา แต่นั่นนับว่าผิดถนัด เพราะในความเป็นจริง ทุกวันนี้ไม่มีชนบทแห่งใดเลยที่ว่างเว้นจากโยะบะอิแม้แต่คืนเดียว การที่ประเพณีดังกล่าวยังมีอยู่ในหมู่บ้านก็เพราะ

กิจกรรมเพื่อยกระดับมาตรฐานชีวิตของประชาชนในชนบท เช่น เป็นสถานที่จัดอบรมและการประชุมต่างๆ ปัจจุบันเป็นศูนย์กลางของการศึกษาตลอดชีพและกิจกรรมทางวัฒนธรรม

¹⁵ พจนานุกรมคติชนญี่ปุ่น (福田アヲ他編【日本民俗大辞典】吉川弘文館、2000) หน้า 780-781.

¹⁶ วารสารท้องถิ่นศึกษา (【郷土研究】) เป็นวารสารที่ยะนะกิตะ คุนิโอะ จัดทำขึ้นร่วมกับ ทะกะจิ โทะมิโอะ เริ่มออกฉบับแรกเมื่อ ค.ศ.1913

เป็นปัจจัยสำคัญของการคงอยู่ของท้องถิ่น... (ประเพณีโยะบะอิ-ผู้อ้างอิง) ไม่ใช่เรื่องผิดทำนองคลองธรรมเท่าการที่สุภาพบุรุษในเมืองจะไปข้องแวะกับสาวใช้ トラบโดที่ไม่ใช่ครอบครัวสูงศักดิ์ เรื่องการแต่งงานมักกำหนดโดยวิธีโยะบะอินี้เอง การได้เป็นคู่สามีภรรยากันหลังจากผ่านการทดลองมาอย่างหลากหลาย ทำให้เรื่องร้ายๆ เช่น ผิดใจกัน หรือเลิกรากันมีน้อย เหมือนเช่นที่อินเดียในสมัยโบราณ หรือ ชาวตะวันตกในสมัยปัจจุบันที่ชายหญิงต่างก็เลือกคู่ครองกันเอง นับเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงความปลอดภัยและความเจริญรุ่งเรืองของหมู่บ้าน¹⁷

ที่จริงแล้ว มินะกะตะไม่ได้เขียนบทความนี้ขึ้นเพื่ออภิปรายเรื่องประเพณีโยะบะอิเป็นหลัก จุดมุ่งหมายของเขาก็คือ ต้องการวิจารณ์ความคิดและท่าทีในการจัดทำวารสาร *ท้องถิ่นศึกษา* ของยะนะกิตะ คุนิโอะ (คำว่า “นักข่าว” ที่ปรากฏในชื่อเรื่องนั้น แท้ที่จริงก็หมายถึงตัวยะนะกิตะ)¹⁸ แต่เนื้อความเกี่ยวกับประเพณีโยะบะอิดังกล่าวนับเป็นสิ่งสำคัญและมีอิทธิพลต่อวงวิชาการต่อมาในประเด็นที่ว่า ประเพณี

¹⁷ มินะกะตะ คุมะงุซุ, “จดหมายถึงนักข่าววารสารท้องถิ่นศึกษา” (南方熊楠「『郷土研究』の記者に与うる書」(飯倉照平編『柳田国男・南方熊楠往復書簡集』下 平凡社、1994 所収) หน้า 243-244.

¹⁸ มินะกะตะนอกจากจะเป็นนักคิดชนแล้ว ยังมีความรู้ในด้านชีววิทยา วรรณกรรมสมัยเอโดะ และศาสตร์แขนงอื่นๆ อีกหลายด้าน มินะกะตะต่อต้านนโยบายการยุบศาลเจ้าขนาดเล็กไปพร้อมกับศาลเจ้าที่สำคัญที่เหลือเพียงหนึ่งศาลเจ้าต่อหนึ่งชุมชนของรัฐบาล เพราะในฐานะนักชีววิทยา เขาคิดว่าจะเป็นการทำลายระบบนิเวศของป่าไม้รอบศาลเจ้า เหตุการณ์นี้เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เขาหันมาสนใจคติชนวิทยาอย่างจริงจัง และได้เริ่มเขียนจดหมายโต้ตอบกับยะนะกิตะตั้งแต่ ค.ศ.1911 นอกจากนี้ยังได้ช่วยเขียนเรื่องมาลงในวารสาร *ท้องถิ่นศึกษา* ด้วย แต่ทั้งคู่เริ่มผิดใจกันในด้านแนวคิด เช่น มินะกะตะได้วิจารณ์ “เศรษฐศาสตร์ท้องถิ่น” ที่ยะนะกิตะอ้างว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญว่ามีเนื้อหาคลุมเครือ ไม่มีหลักวิชาการ เป็นต้น รายละเอียดของความขัดแย้งสามารถอ่านได้หนังสือ *รวมจดหมายโต้ตอบระหว่างยะนะกิตะ คุนิโอะและมินะกะตะ คุมะงุซุ* (飯倉照平編『柳田国男・南方熊楠往復書簡集』)

โยะบะอิเป็นกิจกรรมความรักอันเกิดจากความสมัครใจของหญิงชาย และจะนำไปสู่การแต่งงานในท้ายที่สุด

หลังจากนั้น ไม่มีหลักฐานว่ามีนะกะตะได้ศึกษาวิจัยเรื่องนี้ต่ออย่างละเอียด แต่ความเห็นของเขาในครั้งนั้นกลับเป็นกรอบความคิดสำคัญต่อการศึกษาเรื่องประเพณีโยะบะอิกับการแต่งงาน โดยผู้ที่รับช่วงความคิดไปพัฒนาต่อมาได้แก่ยะนะกิตะ คุนิโอะ ผู้ที่ได้ถูกมีนะกะตะวิพากษ์วิจารณ์

ประเพณีโยะบะอิในทัศนะของยะนะกิตะ คุนิโอะ

ยะนะกิตะ ได้เขียนถึงวิวัฒนาการของประเพณีโยะบะอิไว้ในบทความเรื่อง "ความตกต่ำของโยะบะอิ" (Yobai no Reiraku 1947) เขาได้กล่าวไว้ในตอนต้นของบทความว่า นักวิชาการตะวันตกเชื่อว่า ในอดีตเคยมีรูปแบบการแต่งงานประเภท "การแต่งงานหมู่" (Shuudan konin) ระหว่างกลุ่มชายโสดและหญิงโสด และต่อมาแม้ประเพณีดังกล่าวจะได้กลายเป็น "การหมั้นหมายหมู่" แต่ก็ยังดำเนินมาจนถึงเมื่อไม่นานมานี้ ยะนะกิตะเชื่อว่าในสังคมญี่ปุ่นก็เคยมีการแต่งงานในรูปแบบเช่นว่าเหมือนกัน โดยได้ให้เหตุผลว่า

ข้อที่ 1 มีคำกล่าวกันว่ากลุ่มหญิงสาวถูกควบคุมโดยกลุ่มชายหนุ่ม หรือถ้าจะพูดให้ชัดเจนกว่านั้นก็คือ กลุ่มคนหนุ่มมีอำนาจเหนือหญิงสาวและหญิงหม้าย ปัจจุบันแม้จะกลายเป็นเรื่องตลก ซึ่งไม่มีใครยอมรับอีกต่อไปแล้ว แต่ก็ยังมีคนพูดถึงเรื่องเช่นนั้นด้วยเห็นเป็นสนุกและผู้คนที่พากันขบขัน ข้อที่ 2 ชายหนุ่มไม่ชอบใจที่จะให้หญิงสาวในหมู่บ้านไปมีสัมพันธ์กับคนนอกหมู่บ้าน ถึงแม้จะไม่พูดออกมาตรงๆ แต่ก็จะกลั่นแกล้ง หรือ เรียกร้องขอเหล่าเอาต้อๆ สมัยก่อนมีคนเป็นจำนวนมากที่คิดว่าเป็นการไม่สมควรถ้าหากจะไม่ได้เจรจากัน (ก่อนจะไปมีสัมพันธ์กับคนนอกหมู่บ้าน-ผู้อ้างอิง) เรื่องที่ผู้หญิงได้รับการลงโทษอย่างหนัก

เนื่องจากไปสนิทสนมกับผู้ชายต่างถิ่นก็ยังมีให้ได้อีกกันอยู่ ทั้งตัวอย่างคนที่แอบเข้ามาเที่ยวกลางคืนแล้วถูกชกต่อยก็ยังมีให้เห็นจนเมื่อไม่นานมานี้ ทั้งสองเรื่องที่กล่าวมาดูน่าจะเกี่ยวข้องกันอยู่ ข้อที่ 3 แต่เดิมนั้น ทั้งหญิงสาวและชายหนุ่มต่างก็มีบ้านพักอยู่เป็นสัดส่วน เพื่อนพ้องในกลุ่มบ้านพักทั้งสองต่างก็ไปมาหาสู่กัน พูดคุยเล่าสู่กันฟังในเรื่องที่พ่อแม่พี่น้องไม่รู้ คู่สามีภรรยาเป็นจำนวนมากเกิดขึ้นมาจากการคบหาสมาคมกันในช่วงนี้ ธรรมเนียมดังกล่าวมักจะหลงเหลือไม่มากในปัจจุบัน แต่เป็นเรื่องปกติธรรมดาในหมู่ผู้คนมาจนถึงรุ่นก่อนหน้าพวกเรา¹⁹

ข้อความข้างต้นชี้ว่า ยะนะกิตะมองว่าบ้านพักคนหนุ่ม-หญิงสาวทำหน้าที่เป็นสถานเลือกคู่ครองของคนชนบทในอดีต หนุ่มสาวจะได้รับอิสระในการเลือกคบหาดูใจคนที่จะมาใช้ชีวิตร่วมด้วยในระหว่างอยู่ที่บ้านพัก จนเมื่อตกลงปลงใจกับใครก็จะบอกให้พ่อแม่ของตนรับรู้ จากนั้นฝ่ายชายจะไปเข้าหาผู้หญิงจนกว่าจะได้แต่งงานอยู่กินเป็นสามีภรรยาอย่างเป็นทางการ เขาได้ยกตัวอย่างประเพณีโยะบะอิที่หมู่บ้านอะมะ บริเวณฝั่งตะวันตกทางแหลมโนะโตะไว้ดังนี้

ที่หมู่บ้านอะมะทางฝั่งตะวันตกของแหลมโนะโตะ หญิงสาวจะขยันทำงาน ทั้งมิตรภาพระหว่างเพื่อนก็เป็นไปด้วยดี แต่ดูเหมือนจะไม่มีบ้านพักนอน เมื่อหญิงชายรักใคร่กันและวางแผนจะอยู่กินก็จะเรียกว่าทำสัญญาบนถนน... เมื่อสัญญาบนถนนได้รับความเห็นชอบจากพ่อแม่ของทั้งสองฝ่าย จากนั้นฝ่ายชายจะสามารถไปมาหาสู่ฝ่ายหญิงได้อย่างเปิดเผย ประตุที่ใช้เข้าหานั้นเรียกว่า ประตุโยะบะอิ ซึ่งคุณเซงะวะคะ โยะโกะก็เคยรายงานไว้²⁰

¹⁹ ยะนะกิตะ คุนิโอะ, "ความตกต่ำของโยะบะอิ" (柳田國男「よばいの零落」【婚姻の話】(『定本柳田國男集』15 筑摩書房、1969 所収)) หน้า 43.

²⁰ *Ibid.*, p.48.

นอกจากนี้เขายังได้อ้างถึงตัวอย่างใน บันทึกการหาข้อมูล (Saihou Nisshi) ของชะวะตะ ชิโร (Sawada Shirou) ซึ่งได้กล่าวถึงกรณีของหมู่บ้านในภูเขาของบริเวณฮิตะ (ปัจจุบันได้แก่ ภาคเหนือของจังหวัดกิฟุ) ไว้ดังนี้

ที่นี้ดูเหมือนโยะบะอิจะมีขอบเขตกว้าง การที่ผู้ชายไปมาบ้านเจ้าสาว หลังจากได้เลือกเจ้าสาวและเสร็จสิ้นพิธีทะรุอิระ (Tarui-ire - ผู้อ้างอิง)²¹ จนถึงวันแต่งงานก็ถือเป็น โยะบะอิ แบบหนึ่ง พวกเขากล่าวว่าจะต้องไปทุกวันเพื่อไม่ให้ถูกชายอื่นแย่งไป ส่วนผู้ชายคนอื่นถ้ารู้ว่ามิเจ้าของแล้วก็จะไม่ไป พ่อแม่ของเจ้าบ่าวก็จะเตือนว่าให้ไปดี ๆ ระวังอย่าเป็นหวัด เล่ากันว่า บางหมู่บ้านเมื่อพบเห็นชายหนุ่มที่เพิ่งกลับจากโยะบะอิในตอนเช้าตรู่ ก็จะทักทายว่า เป็นไงเหนื่อยไหม แต่ก่อน (แม้ได้ตกลงที่จะแต่งงานแล้ว-ผู้อ้างอิง) แต่ภรรยาจะยังอยู่ที่บ้านของพ่อแม่ตนเองไปอีกพักใหญ่ ความจริงแม้พ่อแม่ของทั้งสองฝ่ายจะรู้เรื่อง แต่กว่าจะยอมรับและทำพิธีทะรุอิระได้นั้น ในอดีตต้องใช้เวลานานมาก²²

กล่าวโดยสรุปคือ โยะนะกิตะคิดว่า แต่เดิมโยะบะอิคือส่วนหนึ่งของแบบแผนการแต่งงานที่พัฒนามาจากการแต่งงานกลุ่ม เมื่อพ่อแม่ของฝ่ายหญิงยอมรับการแต่งงานแล้ว ฝ่ายชายจึงจะไปโยะบะอิฝ่ายหญิงได้ และการไปมาหาสู่นี้จะดำเนินไปจนกว่าชายและหญิงจะได้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นทางการ ต่อมาในยุคหลังประเพณีโยะบะอิมีความหมายตกต่ำลง กลายเป็นการเข้าหาผู้หญิงในบ้านยามค่ำ

ศูนย์วิทยทรัพยากร

²¹ ทะรุเป็นชื่อเรียกภาชนะใส่สุรา ส่วนทะรุอิระ (樽入礼) เป็นชื่อเรียกรวมของพิธีที่เกี่ยวกับการขอสุราของผู้ป่วน ส่วนใหญ่จะจัดขึ้นเมื่อตกลงหมั้นหมายกันเสร็จเรียบร้อยแล้ว เช่น ฝ่ายชายจะส่งสุราที่บรรจุในทะรุไปให้แก่ฝ่ายหญิง หรือ มีการโยนถึงทะรุเปล่าไปกลางงานพิธีเลี้ยงฉลองการหมั้นหมายเพื่อขอให้ใส่สุราลงไป เป็นต้น

²² โยะนะกิตะ คุนิโอะ, *ความตกต่ำของโยะบะอิ* (柳田国男「よばいの零落」【婚姻の話】(『定本柳田国男集』15 筑摩書房、1969 所収)) หน้า 48.

คืนโดยไม่ได้รับการยินยอมจากผู้ใหญ่ฝ่ายหญิง เป็นพฤติกรรมที่น่ารังเกียจจนไม่สามารถพูดถึงเรื่องนี้อย่างเปิดเผยต่อหน้าผู้คนได้

ประเพณีโยะบะอิในทัศนะของเซงวะ คิโยะโกะ

เซงวะ คิโยะโกะ ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่สนับสนุนความคิดของยะนะกิตะ โดยเฉพาะในเรื่องบทบาทการเป็นสถานที่เลือกคู่ครองของบ้านพักคนหนุ่ม-หญิงสาว เซงวะคิดว่ แม้คนรุ่นใหม่จะมีเสรีภาพและความเป็นตัวของตัวเองในการดำเนินชีวิต มีสิทธิ์ในการเลือกคู่ครองได้อย่างเสรี แต่กลับมีการแต่งงานประเภทที่ต้องอาศัยพ่อสื่อแม่ชัก (Omiai kekkon) กันมาก เนื่องจากไม่มีสถานที่เหมาะสมที่หญิงชายจะมาพบปะสังสรรค์กันได้ แตกต่างจากในอดีต ที่มีทั้งบ้านพักนอนของชายหนุ่ม-หญิงสาว บ้านทำงานกลางคืน (Yonabeyado) บ้านสังสรรค์ (Asobiyado) ที่นอกจากจะใช้เพื่อการสมาคมกับต่างเพศแล้ว ยังมีลักษณะเอนกประสงค์สามารถใช้เป็นห้องประชุม ห้องเตรียมงานเทศกาล หรืออื่นๆ ได้อีกด้วย²³

เซงวะได้สืบทอดความคิดเกี่ยวกับประเพณีโยะบะอิจากยะนะกิตะอย่างเต็มที่ เห็นได้จากความคิดของเธอที่ว่าโยะบะอิก็คือ การไปหาภรรยา (Tsumadoi) โดยอ้างถึงตำนานมิวะยะมะ (Miwayama densetsu) ที่กล่าวถึง เทพเจ้าผู้แฉะเวียนมาหาหญิงสาวที่ห้องนอน²⁴ เธอเชื่อว่าโยะบะอิมีมาตั้งแต่ 1 หรือ 2 พันปีก่อน และชาวบ้านในหมู่บ้านหรือภูเขาที่ห่างไกลยังคงสืบทอดประเพณีโบราณนี้โดยปราศจากความกังขามาจนถึงสมัยเมจิและโตะอิโมะ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

²³ เซงวะ คิโยะโกะ, *คติชนของคนหนุ่มและหญิงสาว* (瀬川清子『若者と娘』*せがわの民俗* 未來社、1972) หน้า 92.

²⁴ ตำนานมิวะยะมะ (三輪山伝説) เป็นตำนานเกี่ยวกับการสมรสระหว่างเทพกับหญิงสาว ที่เล่าสืบทอดกันมาในบริเวณภูเขามิวะ เมืองเซะกุระอิ จังหวัดนะระ เรื่องมีอยู่ว่า ในทุกค่ำคืนจะมีผู้ชายรูปร่างหน้าตาสง่างามมาเข้าหาหญิงสาวนามว่า อิคุตะมะ โยะริอิเมะ จนเธอตั้งครรภ์ แต่เธอก็ไม่รู้ว่าเขาเป็นใคร ชูเอะรุซุมิโมะมิโกะโตะ ผู้เป็นบิดาจึงแนะนำให้เอาดินแดงมาโรยไว้ที่ที่นอน และเอาเส้นด้ายเย็บติดกับชายเสื้อของชายผู้นั้น ปรากฏว่าไม่มีร่องรอยทั้งไว้ที่ดินแดง แต่เส้นด้ายนั้นทอดยาวไปถึงศาลของเทพมิวะยะมะ กล่าวกันว่าตำนานดังกล่าวเป็นหลักฐานแสดงถึงการแต่งงานแบบผู้ชายไปหาภรรยาในสมัยก่อน

กล่าวกันว่า ที่เกาะอิ๊กิ เมื่อลูกสาวอายุได้ 13-14 ปีจะถูกแยกออกไปอยู่อีกห้องหนึ่ง ในท้องถิ่นชะซุนะ ทัชชิมะ จังหวัดนงะซะกิ ผู้เป็นแม่จะวิตกกังวลเมื่อไม่มี ฮิยะฮิยะ (ชายหนุ่มที่เข้าหาภรรยา) มาเยี่ยมเยียนห้องลูกสาว และจะประณามลูกสาวว่า "ไม่มีจริดจะก้าน"... ที่หมู่บ้านบนภูเขาในจังหวัดโคชิ แม่จะใส่น้ำมันที่ธรณีประตูของห้องลูกสาว เพื่อให้ชายหนุ่มเข้าออกได้สะดวกขึ้น จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าที่ไหนๆ คนที่เป็นห่วงเป็นใยเรื่องการแต่งงานของลูกสาวก็ได้แก่แม่ทั้งสิ้น ห้องของลูกสาวและบ้านพักนอนของลูกสาวจึงเป็นสถานที่ที่ต้องเปิดให้เข้าออกได้อย่างเสรี ในท้องถิ่นมิโมะกิตะ จังหวัดอะโอะโมะริ ซึ่งตั้งอยู่ทางเหนือสุดของเกาะฮอนชู ถ้ามีการปิดประตูห้องของลูกสาว หรือบ้านพักลูกสาวแน่นหนาเกินไป ก็อาจถูกคนหนุ่มกลั่นแกล้ง เช่น ถูกถอนหัวไซเท้าในไรซึ่งงอกได้ประมาณ 6-9 เซนติเมตร หรือ เอาภาชนะใส่ปุ๋ยมาตั้งเป็นเครื่องกีดขวาง เป็นต้น²⁵

แม้เซงะวะจะไม่ได้เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีโยะบะอิกับการแต่งงานโดยตรง แต่เธอก็ได้กล่าวไว้ว่า "คำพูดว่า เมื่อได้เข้ากลุ่มคนหนุ่มก็จะสามารถโยะบะอิได้ มีให้ไต่ยีนทุกหนทุกแห่ง โยะบะอิหมายความว่า การเข้าหาภรรยา"²⁶ นอกจากนี้ยังได้เล่าถึงการควบคุมดูแลบ้านพักหญิงสาวของพ่อบ้านของบ้านพักนอน ไว้ว่า "ที่น่าสนใจก็คือ พ่อบ้านของบ้านพักนอนจะควบคุมความสัมพันธ์ของคนหนุ่มสาวอย่างชาญฉลาด เมื่อ (สัมพันธ์ดำเนินมา-ผู้อ้างอิง) ถึงขั้นหนึ่ง ก็จะพูดกับคนหนุ่มที่มาเข้าหาว่า "จะแต่งหรือไม่แต่ง" กล่าวกันว่า ถ้าแต่งกันตรงนี้ส่วนใหญ่ก็มักจะไปกันได้ด้วยดี"²⁷ แสดงให้เห็นว่าเธอคิดว่าโยะบะอิเกี่ยวข้องกับการแต่งงาน ทั้งตัวอย่างของเกาะอิ๊กิและจังหวัดโคชิข้างต้นก็แสดงให้เห็นถึง

²⁵ *Ibid.*, pp.92-93.

²⁶ *Ibid.*, p.90.

²⁷ *Ibid.*, pp.243-244.

ความหวังโยของมารดาที่มีต่อลูกสาวว่าอาจจะไม่ได้แต่งงาน เนื่องจากไม่มีผู้ชาย เวะเวียนมาเยี่ยมเยียนที่ห้อง เป็นการบอกในทางอ้อมว่า การเข้าหาหญิงสาวหรือ โยะวะอินั้น จะนำไปสู่การแต่งงานในที่สุด

ประเพณีโยะวะอินที่สะท้อนของนะกะยะมะ ทะโร

นักวิชาการในสมัยเดียวกับยะวะอินที่สนใจเรื่องโยะวะอินและการแต่งงาน อีกผู้หนึ่งได้แก่ นะกะยะมะ ทะโร เขามีจุดยืนใกล้เคียงกับยะวะอินในประเด็นที่ว่า ความสัมพันธ์ของหนุ่มสาวในสังคมชนบทที่กลุ่มชายหนุ่ม-หญิงสาวมีบทบาทสำคัญ เป็นร่องรอยแสดงว่า ในสังคมญี่ปุ่นยุคโบราณเคยมีประเพณีการแต่งงานหมู แต่ในขณะที่ ยะวะอินหันไปให้ประเมินคุณค่าของกลุ่มชายหญิงว่าเป็นกลไกที่ก่อให้เกิดความรักเสรี เปิดโอกาสให้คนหนุ่มสาวสามารถเลือกคู่ครองได้ด้วยตัวของ ตัวเอง นะกะยะมะกลับคิดว่า การตั้งกลุ่มคนหนุ่มขึ้นมาไว้วัตถุประสงค์เพื่อควบคุม หรือ ปกครองกลุ่มหญิงสาวให้อยู่ภายใต้อาณัติของตน กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า สัมพันธะระหว่างชายหญิงในความคิดของเขาไม่ใช่สัมพันธะที่ทัดเทียม แต่เป็น ลักษณะการปกครองฝ่ายหนึ่ง (ผู้ถูกกระทำ=กลุ่มหญิงสาว) โดยอีกฝ่ายหนึ่ง (ผู้กระทำ=กลุ่มชายหนุ่ม)

นะกะยะมะยังได้เน้นถึงลักษณะของความสัมพันธ์ในแบบกลุ่ม โดยเฉพาะ กลุ่มคนหนุ่ม ที่ถือสิทธิ์ครอบครอง (เรื่องเพศของ) ฝ่ายหญิงร่วมกัน ดังตัวอย่างเรื่อง เล่าใน ระกุโงะ (Rakugo ศิลปะการเล่าเรื่องตลกแบบโบราณ) ที่เขามักยกมาอ้างดังนี้

มีเรื่องเรื่องหนึ่งของระกุโงะในสมัยก่อนเล่าว่า หญิงสาวหลายใจประจำ หมู่บ้านซึ่งคลอดลูกไม่มีพ่อออกมา ได้ยินว่าถ้าซักผ้าห่อตัวเด็กจะมีตรา แสดงตัวผู้พ่อออกมาให้เห็น เมื่อเธอไปซักดูก็ปรากฏว่ามีคำว่า "กลุ่มคนหนุ่ม" ลอยเด่นออกมา เรื่องนี้ถ้าฟังดูเผินๆ ก็อาจจะคิดว่าเป็นเรื่องที่นัก พูตระกุโงะสร้างสรรค์ปั้นแต่งขึ้นเพื่อความสนุกสนาน แต่เราต้องไม่ มองข้ามความคิดอันเกิดจากขนบธรรมเนียมเก่าแก่ของประเทศของเรา ที่อยู่เบื้องหลังเรื่องนี้ ความคิดที่ว่า "หญิงพรหมจรรย์และหญิงหม้ายเป็น

สมบัติส่วนรวมของคนหนุ่ม” เป็นสิ่งธรรมดาสามัญในประเทศของเราในอดีตกาล²⁸

ตัวอย่างการถือหญิงสาวเป็นสมบัติส่วนรวมมีให้เห็นมากมาย เช่นที่ *มิริยะ* หมู่บ้านอิงะมิโคริ อำเภอมิโตะ จังหวัดอะโอะโมะริ คนหนุ่มจะถือว่าสาวและหญิงหม้าย (หญิงที่แต่งงานออกไปแต่เลิกกับสามีแล้วย้ายกลับมาอยู่บ้านเดิม) เป็นสมบัติของกลุ่ม มีการเกณฑ์หญิงสาวอายุ 15 ปีทุกคนไปไว้ที่บ้านหลังหนึ่ง และพวกเธอจะต้องปฏิบัติตามคำสั่งของคนหนุ่มทุกอย่าง หากขัดขืนก็จะถูกลงโทษ โทษสูงสุดก็คือถูกขับไล่ออกจากหมู่บ้าน ในขณะที่เดียวกันถ้าหากเธอไม่สงวนความสาวไว้ให้กับผู้ชายในหมู่บ้านแต่กลับไปมีสัมพันธ์กับชายต่างถิ่นก็ต้องถูกเนรเทศออกจากหมู่บ้านเช่นเดียวกัน ประเพณีนี้สืบทอดต่อมาจนถึงต้นสมัยเมจิ²⁹ หลักฐานที่ชัดเจนอีกอย่างหนึ่งดูได้จาก “ธรรมนูญกลุ่มคนหนุ่ม” (ฉบับเปลี่ยนแปลงหลังจก ค.ศ. 1909) ของหมู่บ้านในบริเวณเมะนะโกล์เคียงกับ *มิริยะ* ซึ่งระบุถึงการเป็นเจ้าของหญิงสาวในหมู่บ้านไว้ดังนี้

- ให้รวบรวมผู้หญิงอายุตั้งแต่ 15 ปีที่ยังเป็นโสดตั้งเป็นกลุ่ม *เมะระชิ* (*Merashi* ภาษาท้องถิ่นหมายถึง สาวพรหมจรรย์—ผู้อ้างอิง) ขึ้นตรงกับกลุ่มคนหนุ่ม ไม่ว่าจะทำการใดๆ ให้รับการชี้แนะจากกลุ่มคนหนุ่ม และรับความคุ้มครองด้วย
- ไม่สามารถยุ่งเกี่ยวกับบุคคลที่ไม่ใช่กลุ่มคนหนุ่ม
- ห้ามครอบครัวเข้ามาท้าวท้วงในตัวหญิงสาวไม่ว่าเรื่องใดๆ ทั้งสิ้น ทุกสิ่งทุกอย่างต้องฝากฝังไว้กับกลุ่มคนหนุ่ม และปล่อยให้คนหนุ่มทำการใดๆ โดยเสรี

²⁸ นะกะยะมะ ทะโร, *ประเพณีท้องถิ่นในทิศะส่วนตัว* (中山太郎【土俗私考】1926. 岩田重則【ムラの若者・くにの若者】未来社、1996、123頁より引用。)

²⁹ นะกะยะมะ ทะโร, *ประวัติคนหนุ่มของญี่ปุ่น* (中山太郎【日本若者史】春陽堂 (バルトス社、1983) หน้า 151-152.

--ถ้าปิดประตู ลงกลอนในยามค่ำคืน นอกจากจะถูกปรับเป็นเงินแล้ว บางครั้งยังถูกลบชื่อออกด้วย (ข้อความข้างต้นตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ *โยะมิอูริ* ฉบับวันที่ 1 มกราคม ค.ศ.1929)³⁰

อีกตัวอย่างหนึ่งซึ่ง *นะกะยะมะ* กล่าวว่าเป็นประเพณีที่แสดงออกถึงการแสดงความเป็นเจ้าของในตัวหญิงสาวของคนหนุ่มอย่างชัดเจนที่สุดได้แก่ ประเพณีที่เรียกว่า ฉลากเทศกาลบง (*Bonkuji* หรือ *Bonkaka*) ของจังหวัดนิกะตะ ซึ่งสืบทอดต่อมาจนถึง ค.ศ.1912 ทุกๆ ปีเมื่อถึงเทศกาลอุระบงเอะ (*Urabon-e*)³¹ คนหนุ่มในหมู่บ้านจะจับฉลากเพื่อเลือกหญิงสาวในหมู่บ้านไปเป็นภรรยาเฉพาะในช่วงวันหยุดของเทศกาลดังกล่าว ถ้าชายคนไหนจับได้คู่ที่ไม่พอใจจะสามารถเปลี่ยนตัวได้โดยแลกกับสุราประมาณ 1.8 ลิตร หรือถ้าในปีไหนมีหญิงสาวไม่เพียงพอกับจำนวนชายหนุ่ม คนที่จับฉลากไม่ได้ก็สามารถไปเจรจาต่อรองให้คนที่จับฉลากได้ยกคู่ของตนให้โดยแลกกับสุราเช่นกัน ในกรณีเช่นนี้ หญิงสาวไม่ได้อยู่ในฐานะที่จะขัดขืนได้ มีแต่จะต้องปฏิบัติตาม ทั้งพ่อแม่พี่น้องก็ยินยอมแต่โดยดีไม่ขัดขืนแต่อย่างใด นอกจากนี้ จนถึงต้นสมัยเมจิ มีประเพณีจับฉลากเลือกคู่ในลักษณะนี้ในจังหวัด *มิสุโอะกะ* ด้วย³²

ดังที่ได้กล่าวมานี้ จึงไม่น่าแปลกใจเลยที่ *นะกะยะมะ* จะไม่ได้มองประเพณี *โยะบะอิ* ว่าเป็นเรื่องราวความรักส่วนตัวระหว่างคู่หนุ่มสาว แต่เป็นความสัมพันธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางเพศระหว่างกลุ่มคนหนุ่มกับหญิงสาว แต่ในส่วนของความเกี่ยวข้องระหว่าง *โยะบะอิ* กับการแต่งงานนั้น *นะกะยะมะ* ไม่ได้ลงความเห็นชัดเจนว่า คู่หนุ่มสาวที่ผ่านประเพณี *โยะบะอิ* จะลงเอยด้วยการแต่งงานเสมอไปดังเช่นที่

³⁰ *Ibid.*, p.153.

³¹ ชื่อเรียกอีกแบบหนึ่งของเทศกาลโอะบง กล่าวกันว่า เป็นคำแปลเสียงของคำว่า *ullambana* ที่กลายมาจากคำสันสกฤตว่า *avalambana*

³² *นะกะยะมะ* ทะโร, *ประวัติคนหนุ่มของญี่ปุ่น* (中山太郎【日本若者史】春陽堂 (バルトス社、1983) หน้า 161-162.

ยะนะกิตะพยายามสรุปเช่นนั้น เขากล่าวแต่เพียงว่าจากผลของโยะมะอิอาจนำไปสู่ การแต่งงานได้บ้างในบางกรณีเท่านั้น

ประเพณีโยะมะอิในทัศนะของอะกะมะทซุ เคะอิซุเกะ

อะกะมะทซุ เคะอิซุเกะเป็นนักวิชาการร่วมสมัยผู้หนึ่งที่สนใจประเพณี โยะมะอิ จุดเด่นของงานวิจัยของเขาโดยเฉพาะการศึกษาเรื่องเพศในคติชนคือการ ให้ความสำคัญกับข้อมูลที่มีเนื้อหาละเอียดสมจริงสมจัง ซึ่งบางครั้งก็ถ่ายทอดจาก ประสบการณ์ส่วนตัว³³ อะกะมะทซุ ใจมตียะนะกิตะ และการศึกษาคติชนในแนว ยะนะกิตะมาโดยตลอดว่าเป็นการมองแต่จากเบื้องบน ไม่ยอมรับความเป็นจริง ปฏิเสธสิ่งที่ขัดกับความคิดทางจริยธรรมและการเมืองของตนเอง ในส่วนของ การศึกษาเรื่องเพศ อะกะมะทซุก็ได้วิจารณ์ท่าทีของยะนะกิตะอย่างรุนแรงว่า พยายามหลีกเลี่ยงที่จะเก็บข้อมูลและศึกษาอย่างจริงจัง ดังเช่นคำกล่าวต่อไปนี้

ยะนะกิตะ คุณิโอะ ผู้ได้รับการกล่าวว่าเป็นปรมาจารย์ของคติชนวิทยาใน ประเทศญี่ปุ่น และเป็นผู้เขียนเรื่อง *การศึกษาท้องถิ่น* และ *เรื่องของการ แต่งงาน* เกิดในที่ที่ไม่ห่างจากบ้านเกิดของผมมากนัก ดังนั้นก็ควรจะ เต็มโตมาด้วยการได้ยินได้ฟังเรื่องราวการโยะมะอิที่กระทำกันอย่าง เปิดเผยโจ่งแจ้ง แต่ก็เช่นเดียวกับลูกศิษย์ของเขา ที่ไม่ยอมพยายามจะ สัมผัสกับความเป็นจริง พวกเขาได้สร้างแนวทางหลักของการศึกษา

³³ วิธีการพรรณนาเกี่ยวกับเรื่องเพศของอะกะมะทซุ บางครั้งก็สมจริงจนไม่สามารถ นำมาแปลลงไว้ ณ ที่นี้ได้ แต่เพื่อให้เห็นภาพการศึกษาคติชนในแนวอะกะมะทซุผู้เขียนจะขอ แนะนำข้อเขียนเกี่ยวกับประสบการณ์ส่วนตัวของเขาจากหนังสือเรื่อง *ทฤษฎีเรื่องเพศและความ รักของโยะมะอิ* สักเล็กน้อย

‘...คนเช่นผม ถึงจะเป็นในคสาคที่มีสายตาผู้คนมากมาย หรือพาเข้าไปในโกดังเก็บของหรือข้าง หลังร้านบนหลังที่วางใต้พื้นยกระดับ (แปลจากคำว่า 台床 ซึ่งเป็นคำที่หาไม่พบในพจนานุกรม-ผู้ อ้างอิง) แคบๆ ผมก็สนุกกับผู้หญิงมาแล้ว ขอเพียงให้เธอสมยอม ก็มีวิธีหาความสุขได้หลาย รูปแบบ’

(赤松啓介『夜這いの性愛論』106頁。)

คติชนในประเทศนี้ขึ้น แต่นอกจากจะปฏิเสธที่จะเก็บข้อมูลคติชนเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมทางเพศอันเป็นเรื่องปกติธรรมดาของหมู่บ้านในสมัยก่อนแล้ว ยังอาจกล่าวได้ว่า ได้สนับสนุนตามฝ่ายที่โจมตีขนบธรรมเนียมทางเพศว่าเป็นธรรมเนียมที่ผิดศีลธรรมและน่ารังเกียจ แม้จะเป็นในทางอ้อมก็ตาม ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีเจตนาที่จะบิดเบือนว่าเป็นสิ่งที่สืบทอดมาจากความเชื่อทางศาสนาอันเก่าแก่ อันเป็นการถกชิงคุณค่าในฐานะที่เป็นข้อมูลที่ถูกต้องไป ด้วยเหตุนี้ ไม่แต่เฉพาะก่อนสงครามเท่านั้น แม้ภายหลังสงครามอิทธิพลทางความคิดเช่นนั้นก็ยังมีอยู่ ทำให้ชาวญี่ปุ่นต้องโอนเอนไปมากับมโนคติจอมปลอมที่ชื่อว่าลัทธินิยมความบริสุทธิ์ไร้เดียงสา ซึ่งบุชาระบบหนึ่งสามิ-ภรรยา สาวพรหมจรรย์ และการยังไม่เคยเสียตัว³⁴

จุดยืนพื้นฐานของอะกะมะทซุคือ การเก็บรวบรวมข้อมูลตามจริง ถ่ายทอดด้วยภาษาของชาวบ้าน โดยไม่หลีกเลี่ยงหรือปรับแต่งให้เป็นสิ่งสวยงาม เขาคิดว่า มโนทัศน์เรื่องเพศของคนในชนบทซึ่งอาจถูกมองว่าเป็นสิ่งน่าตำหนิในสายตาของคนมีการศึกษานั้น ในความรู้สึกของชาวบ้านที่ "ไม่ได้แปดเปื้อนพระบรมราชโองการเกี่ยวกับการศึกษา"³⁵ และ "เป็นคนที่ไม่เคยจบการศึกษาชั้นประถมในโรงเรียน ไม่คุ้นเคยกับระบบการปกครองที่ผู้ชายเป็นใหญ่ ไม่รู้จักการแต่งงานแบบผัวเดียวเมีย

³⁴ อะกะมะทซุ เคะอิซุเกะ, *คติชนวิทยาของโยะบะเออิ* (赤松啓介【夜這いの民俗学】明石書店、1994) หน้า 33.

³⁵ จักรพรรดิเมจิได้ทรงประกาศพระบรมราชโองการเกี่ยวกับการศึกษา (教育勅語) เพื่อเป็นแม่แบบทางคุณธรรมและจริยธรรมของประชาชน และเป็นรากฐานการศึกษาของชาติ มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 30 ต.ค.1890 ต่อมาได้ถูกยกเลิกไปใน ค.ศ.1948

³⁶ อะกะมะทซุ เคะอิซุเกะ, *คติชนวิทยาของโยะบะเออิ* (赤松啓介【夜這いの民俗学】明石書店、1994) หน้า 35.

เดียว³⁷ หาใช้สิ่งนำอภัยไม่ เพราะการเปิดเสรีในเรื่องเพศเป็นสิ่งสมควรในความคิดของชาวบ้านในอดีต

อะกะมะทซุคิดว่าการแต่งงานกับประเพณีโยะบะอิเป็นคนละเรื่องกัน การแต่งงานเป็นเรื่องของปัญหาแรงงาน ในขณะที่ประเพณีโยะบะอิเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยผ่อนคลายความหนักหน่วงของงานการเกษตรให้แก่ชาวบ้าน³⁸ นอกจากนี้เขายังไม่สนับสนุนว่าประเพณีโยะบะอิในสังคมหมู่บ้านสืบทอดมาจากโยะบะอิในยุคโบราณที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ต่างๆ เพราะไม่มีหลักฐานใดๆ แสดงว่ามีความต่อเนื่องตั้งแต่ยุคโบราณ ยุคกลาง จนมาถึงยุคก่อนสมัยใหม่ เท่าที่สืบค้นจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ก็พอจะทราบแต่เพียงว่า ในสมัยที่โชกุนตระกูลโทะกุงะวะะ (Tokugawa) ปกครองญี่ปุ่น (ยุคก่อนสมัยใหม่ หรือ เอะโตะ) เป็นยุคที่ประเพณีโยะบะอิเฟื่องฟูและกระทำกันโดยทั่วไป³⁹ แต่อะกะมะทซุสันนิษฐานว่าประเพณีดังกล่าวจะเริ่มแพร่หลายมาตั้งแต่ยุคกลาง โดยเฉพาะช่วงหลังสงครามระหว่างราชวงศ์ฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ ซึ่งเป็นยุคที่รัฐบาลทหารอะชิกะกะ (Ashikaga) ในขณะนั้นกำลังอ่อนแอ มีการทำสงครามแย่งชิงอำนาจการปกครองภายในประเทศอยู่ไม่ขาดสาย สภาพความไม่สงบและการเปลี่ยนเจ้านายไม่รู้สิ้นส่งผลให้หมู่บ้านน้อยใหญ่ต้องพัฒนาโครงสร้างให้เอาตัวรอดได้ ตัวอย่างที่เห็นเด่นชัดคือ มีการตั้งกลุ่มอายุที่มีกลุ่มคนหนุ่มเป็นศูนย์กลางขึ้น กลุ่มดังกล่าวมีบทบาทเป็นอย่างมากในการปกป้องหมู่บ้านให้รอดพ้นจากการถูกทำลาย ปล้นสะดม ถูกข่มเหงรังแก อย่างไรก็ตามวิถีก็ต้องแลกกับการสูญเสียเลือดเนื้อของคนหนุ่มไปบ้าง ทำให้เกิดความไม่สมดุลในจำนวนประชากรชายหญิง จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประเพณีโยะบะอิแพร่หลาย เพราะหากจับคู่กันตามธรรมชาติก็จะมีคนที่ไม่มีคู่เกิดขึ้นมากมาย⁴⁰

³⁷ *Ibid.*

³⁸ *Ibid.*, p.32.

³⁹ *Ibid.*, p.84.

⁴⁰ *Ibid.*, pp.87-91.

อะกะมะทซุได้รายงานข้อมูลและประสบการณ์ของตนเองเกี่ยวกับประเพณี โยะะบะอิไว้อย่างละเอียดในหนังสือหลายเล่ม เช่น *วัฒนธรรมพื้นบ้านของวิสามัญชน*⁴¹ (*Hijoumin no Minzoku Bunka* 1986) *คติชนวิทยาของโยะบะอิ* (*Yobai no Minzokugaku* 1994) *ทฤษฎีเรื่องเพศและความรักของโยะบะอิ* (*Yobai no Seairon* 1994) *คติชนเกี่ยวกับเรื่องเพศของวิสามัญชน* (*Hijoumin no Seiminzokugaku*) ฯลฯ รูปแบบผลงานของอะกะมะทซุส่วนใหญ่จะออกไปในแนวทางปกิดกะมากกว่าบทความวิชาการ ดังที่อิระยะมะ คะสุฮิโกะได้วิจารณ์งานของเขาว่า "...การเขียนเป็นลักษณะบรรยายภาพรวม สถานที่สำรวจก็ไม่ระบุชัดเจน"⁴² จึงขาดความน่าเชื่อถือในด้านข้อมูล โดยเฉพาะข้อมูลขั้นต้นของสถานที่เก็บข้อมูล เช่น ประวัติความเป็นมา สภาพทั่วไป จำนวนครัวเรือนและประชากร เศรษฐกิจ ฯลฯ ซึ่งเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อการวิเคราะห์ให้ในชั้นถัดมา อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ก็พอจะทำให้ทราบภาพรวมของประเพณีนี้ในบริเวณโดยรอบเมือง อิเมะจิ จังหวัดเฮียวโงะทางภาคตะวันตกของญี่ปุ่นในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ 1920 และทศวรรษ 1930 อันเป็นช่วงเวลาที่อะกะมะทซุได้ใช้ชีวิตวัยหนุ่มและเก็บข้อมูล⁴³ อะกะมะทซุสรุปว่า ประเพณีโยะบะอิในแต่ละหมู่บ้านแตกต่างกัน แต่สามารถแบ่งออกได้เป็นสองประเภทคือ หมู่บ้านที่สามารถจะไปโยะบะอิผู้หญิงได้ทุกคน ไม่ว่าจะเป็หญิงสาวโสด หญิงสาวที่แต่งงานแล้ว แม่บ้าน หญิงสูงอายุ กับหมู่บ้านที่สามารถทำได้กับเฉพาะ หญิงสาวโสด แม่หม้าย หญิงรับใช้ เท่านั้น นอกจากนี้ยังมีทั้งหมู่บ้านที่อนุญาตให้ผู้ชายทั้งใน

⁴¹ วิสามัญชน (非常民) น่าจะเป็นคำที่อะกะมะทซุคิดขึ้นเพื่อเสียดสีคำว่า สามัญชน (常民) ที่ยะนะเกะใช้เพื่อเรียกชนชั้นผู้เก็บและถ่ายทอดข้อมูลคติชนซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า folk การใช้คำที่มีความหมายตรงข้ามเป็นการแสดงท่าทีต่อต้านคติชนวิทยาของยะนะเกะ

⁴² อิระยะมะ คะสุฮิโกะ, "ปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องเพศ—ว่าด้วยประเพณีที่เรียกว่า โยะะบะอิ—" (平山和彦「性民俗をめぐる諸問題—いわゆる初夜権の慣習を中心として—」筑波大学歴史・人類学系「歴史人類学」第24号、1996) หน้า 108.

⁴³ ในช่วงปีค.ศ.1933-1939 อะกะมะทซุได้สำรวจและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประเพณี โยะะบะอิในบริเวณภาคตะวันตกของญี่ปุ่น โดยการขี้จักรยานเร็วรอบชายสินค้า เช่น เครื่องสำอางของชำ ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เป็นต้น

หมู่บ้านและนอกหมู่บ้านโยะบะอิได้ หมู่บ้านที่ห้ามผู้ชายภายนอกเข้ามา และหมู่บ้านที่เปิดโอกาสให้ชายต่างถิ่นเข้ามาได้ในช่วงงานเทศกาล เช่น เทศกาลโอะบง เป็นต้น⁴⁴

ขนบธรรมเนียมของโยะบะอินั้นก็แตกต่างกันไปแล้วชุมชน เช่น กลุ่มคนหนุ่มและกลุ่มหญิงสาวอาจหือกันเพื่อจับคู่หญิงชายด้วยการจับฉลาก ระยะเวลาที่เป็นคู่กันก็เช่น 1 เดือน 3 เดือน 1 ปี หรือ เฉพาะช่วงเทศกาล หรืออาจจัดเวรผลัดเปลี่ยนกันไปในแต่ละคืน สำหรับผู้หญิงที่แต่งงานแล้วก็จะเลือกเฉพาะเวลาที่สามีไม่อยู่เกินกว่า 3 วัน หรือ 5 วัน เป็นต้น ธรรมเนียมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องเคารพปฏิบัติตาม เพราะถ้าฝ่าฝืนก็อาจจะถูกกลุ่มคนหนุ่มทำร้ายร่างกาย หรือ กลายเป็นคดีความใหญ่โตได้⁴⁵

ในขณะที่นักคิดชนส่วนใหญ่มักมองว่าโยะบะอิเป็นเพียง "ประเพณี" อย่างไม่ดี แต่จะกะมะทังมองว่าโยะบะอิเป็นยิ่งกว่าประเพณี คือเป็นการกระทำที่ถูกต้องตาม "กฎหมายของหมู่บ้าน" ชาวบ้านจึงกระทำและกล่าวถึงได้อย่างเปิดเผยไม่ตะขิดตะขวง แต่สภาพการณ์ก็ได้แปรเปลี่ยนไปเมื่ออย่างเข้ายุคสมัยเมจิ รัฐบาลพยายามที่จะสร้างประเทศให้แข็งแกร่ง โดยทางหนึ่งก็ใช้นโยบายยกระดับจริยธรรมของประชาชน มีการให้การศึกษาแบบตะวันตก และเปลี่ยนค่านิยมประชาชนให้เห็นดีเห็นงามกับการครองตนให้บริสุทธิ์ ระบบการแต่งงานแบบหนึ่งสามี-ภรรยา รวมไปถึงการออกกฎหมายต่าง ๆ เพื่อกดดันประเพณีโยะบะอิให้หมดสิ้นไปจากสังคม ซึ่งอะกะมะทังมองว่าเป็นนโยบายแบบมือถือสาปากถือศีล เพราะในขณะเดียวกันรัฐก็หันไปสนับสนุนอุตสาหกรรมทางเพศ เช่น สถานเริงรมย์ การค้าประเวณี ในเมืองใหญ่ โดยเห็นว่าเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับระบบทุนนิยม สามารถนำรายได้เข้าสู่ภาครัฐได้จากภาษีอากรในรูปแบบต่าง ๆ ในขณะที่ประเพณีดั้งเดิมเช่น

⁴⁴ อะกะมะทังชู เคะอิชูเกะ, *คิตชนวิทยาของโยะบะอิ* (赤松啓介【夜這いの民俗学】明石書店、1994) หน้า 92.

⁴⁵ *Ibid.*, pp.92-94.

โยะบะอิต้องถูกกวาดชั้นและกวาดล้างในทุกรูปแบบ เพราะไม่ถือว่าเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดรายได้เมื่อเทียบกับอุตสาหกรรมในลักษณะเดียวกัน

ประเพณีโยะบะอิในทัศนะของอิวะตะ มิเงะโนะริ

อิวะตะ มิเงะโนะริเป็นนักวิชาการรุ่นใหม่ที่กำลังขาต่อแนวคิดหลักในการศึกษาประเพณีโยะบะอิของนักคิดชนรุ่นก่อน เขาไม่เห็นด้วยต่อการที่โยะบะอิและนักวิชาการคนอื่นๆ ที่พยายามมองหาความรักในประเพณีโยะบะอิและประเพณีอะโตะบิ (การไปเที่ยวผู้หญิงของชายหนุ่ม) และยกย่องว่าโยะบะอิเป็นประเพณีการเลือกคู่ครองที่งดงาม ส่วนโยะบะอิแบบอื่นๆ ที่มีจุดประสงค์เพียงเพื่อสนองอารมณ์ทางเพศนั้นเป็นสิ่งที่ตกต่ำและกลายเป็นจากประเพณีดั้งเดิม⁴⁶ อิวะตะคิดว่า แม้ผลของโยะบะอิอาจจะนำไปสู่การแต่งงานได้ในบางกรณี (ทั้งที่มีความรักหรือไม่รักก็ตาม) แต่นั่นก็เป็นเพียงปัจจัยส่วนหนึ่งที่ไม่ได้สะท้อนความเป็นจริงทั้งหมด รูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างคนหนุ่มกับหญิงสาวไม่ได้มีเพียงแบบเดียว จึงไม่ควรใช้เกณฑ์เพียงอย่างเดียวเพื่อตัดสินวิถีทางของเขาเหล่านั้น ยิ่งไปกว่านั้น อิวะตะยังได้ตั้งข้อสงสัยในประเด็นที่ว่า พฤติกรรมและค่านิยมที่แสดงออกถึงโมทัศน์เรื่อง "ความรัก" ที่คนส่วนใหญ่ในปัจจุบันยอมรับกัน เป็นสิ่งที่สามารถพบได้ในสังคมชนบทจริงหรือไม่ เขาคิดว่า "...ความคิดเรื่อง 'ความรัก' ของพวกเขา (ชาวบ้าน-ผู้อ้างอิง) แตกต่างจากความคิดเรื่องความรักของพวกเขา"⁴⁷ ดังนั้นการศึกษาคติชาวบ้านโดยนำมโนทัศน์เรื่องความรักของผู้ศึกษาไปใช้เป็นบรรทัดฐานจึงเป็นการบิดเบือน "ความรัก" ในทัศนะของชาวบ้าน

นอกจากนี้ อิวะตะยังได้ศึกษาในประเด็นเรื่องการเสื่อมสูญของประเพณีโยะบะอิกับนโยบายของรัฐบาลเมจิอย่างจริงจัง และนำเสนอผลการศึกษาไว้ในผลงาน เช่น บทความเรื่อง "โยะบะอิกับการซื้อประเพณี" (Yobai to Baishun 1986) หนังสือ

⁴⁶ อิวะตะ มิเงะโนะริ, *คนหนุ่มของหมู่บ้านและคนหนุ่มของประเทศ* (岩田重則 [ムラの若者・くにの若者] 未来社、1996) หน้า 130.

⁴⁷ *Ibid.*

เรื่อง คนหนุ่มของหมู่บ้านและคนหนุ่มของประเทศ (*Mura no Wakamono Kuni no Wakamono* 1996) เป็นต้น อิวะตะคิดว่า ในขณะที่เดียวกับที่ประเพณีโยะบะอิกำลังจะหมดไปจากสังคมท้องถิ่น ก็เป็นช่วงเวลาเดียวกับที่การซื้อประเพณีเริ่มแผ่ขยายออกไปในสังคมญี่ปุ่นเป็นวงกว้าง ซึ่งเขาได้สรุปสาเหตุของปรากฏการณ์นี้ไว้สองประการคือ

ประการแรก สืบเนื่องการเจริญเติบโตของระบบทุนนิยม หญิงสาวในหมู่บ้านจึงถูกว่าจ้างไปทำงานเป็นสาวโรงงานกันมากขึ้น ซึ่งเมื่อมองจากคนหนุ่ม ก็เท่ากับว่าหญิงสาวที่พวกเขาจะไปโยะบะอิได้ค่อยๆ หายไปจากหมู่บ้าน ประการที่สอง จากการศึกษาควบคุมการจัดระเบียบสังคม ทำให้พฤติกรรมทางเพศอันโจ่งแจ้งของคนหนุ่มในหมู่บ้าน เช่น โยะบะอิ ถูกกดดัน⁴⁸

ในประเด็นแรก อิวะตะมองว่าประเพณีโยะบะอิมี "ลักษณะครบวงจรในตัวเอง"⁴⁹ ซึ่ง "ตัวเอง" ในที่นี้หมายถึงตัวหมู่บ้านนั้นๆ และหมู่บ้านใกล้เคียงที่เป็นขอบเขตของประเพณีโยะบะอิ แต่ในปี ค.ศ.1897 ซึ่งเป็นช่วงระหว่างสงครามญี่ปุ่น-จีน (1894-95) และสงครามญี่ปุ่น-รัสเซีย (1904-05) ยอดส่งออกผลิตภัณฑ์เส้นใยของญี่ปุ่นเริ่มสูงกว่ายอดนำเข้า แสดงให้เห็นว่าอุตสาหกรรมสิ่งทอเริ่มมั่นคง จึงมีการเกณฑ์แรงงานหญิงสาวเข้าไปทำงานในโรงงานในตัวเมืองกันมาก ส่งผลให้หญิงสาวในหมู่บ้านมีจำนวนลดลง เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเพณีโยะบะอิ⁵⁰ ดังตัวอย่างเรื่องจริงที่เกิดขึ้นเมื่อประมาณ ค.ศ.1920 บิดาของหญิงสาวผู้หนึ่งที่ถูกโยะบะอิได้ไปร้องเรียนที่ป้อมตำรวจว่า

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ *Ibid.*, p.154.

คนหนุ่มสมัยนี้ใช้ไม่ได้ นำโมโหเสียจริงๆ ไอ้ที่จะมาเข้าหาลูกสาวข้านี้ก็
ไม่ว่าหรอก แต่สมัยเมื่อพวกข้ายังหนุ่มๆ เขาห้ามคนหนุ่มมากันคินและ
สองคน ตอนนีพวกผู้หญิงพากันไปโรงงานทอผ้ากันหมดคนมันก็เลย
น้อยลง นีก็พอเข้าใจหรอก แต่อะไรกันเมื่อคินวานมันมาพร้อมกันสอง
คน ไม่รู้จักเกรงอกเกรงใจพ่อแม่ จะแอบๆ เข้ามาก็ไม่ใช่ เล่นขึ้นมาห้อง
กินข้าวกันเลย แล้วเจ้าคนหนึ่งก็เอาบุหรีขึ้นมาสูบ แถมเอาที่เขียนบุหรี⁵¹
ขึ้นมาเคาะสองสามที่ยังกับจะเร่งเอาอะไร โยะะอะอิที่ถูกมันต้องค่อยๆ
ย่องเข้ามา แล้วก็รู้จักเกรงใจกันบ้าง เหลวไหลมาก ขำอดไม่ได้ก็เลย
ตะเพิดมันไป เมื่อเข้าพอไปดูก็เห็นสวนแดงกวาดถูกพวกมันแก้แค้นเสีย
ยับเยิน⁵²

จากตัวอย่างนี้เราจะได้ชี้ให้เห็นว่า แต่เดิมนั้นการฝ่าฝืนกฎของหมู่บ้าน
(ในที่นี้หมายถึงการปฏิเสธโยะอะอิ) ควรเป็นเรื่องที่จัดการได้ภายในหมู่บ้าน แต่ใน
สมัยดังกล่าวกลับกลายเป็นคตินิยมถึงตำรวจซึ่งเป็นบุคคลภายนอก แสดงให้เห็น
ถึงการเปลี่ยนแปลงของทัศนคติที่มีต่อประเพณีโยะอะอิระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่น
ใหม่⁵³ นอกจากนี้ เมื่อคนหนุ่มไม่สามารถเข้าหาหญิงสาวตามบ้านได้ ก็มีแนวโน้มที่
จะไปเที่ยวตามสถานบันเทิงที่เกิดขึ้นมาใหม่เช่น ร้านเหล้า (Nomiya) ร้านค้า
(Miseya) แทน อิวะตะยังได้กล่าวถึงการโยะอะอิสาวโรงงานที่ไปพำนักอยู่ต่างถิ่น อัน
แสดงถึงความเสื่อมสลายของ “ระบบครอบครัวในตัวเอง” ของประเพณีดังกล่าวอีก
ด้วย

ส่วนในประเด็นหลัง คือในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคม อิวะตะได้
เน้นถึงการเข้ามามีอำนาจเหนือกลุ่มคนหนุ่มสาวอันเป็นองค์กรดั้งเดิมของวัฒนธรรม
ชนบท โดยยกตัวอย่าง “สมาคมสาวพรหมจรรย์” และ “สมาคมเยาวชน” ที่ได้รับการ

⁵¹ แปลจากคำว่า 灰吹 เป็นภาษาสำหรับเขียนบุหรีส่วนมากทำจากปล้องไม้ไผ่

⁵² อิวะตะ มิเงะโนะริ, *คนหนุ่มของหมู่บ้านและคนหนุ่มของประเทศ* (岩田重則【ムラの若者・くの若者】未來社、1996) หน้า 155-156.

⁵³ *Ibid.*, p.156.

สนับสนุนจากรัฐบาลให้เป็นตัวแทนของศีลธรรมและจริยธรรมยุคใหม่ สมาคมดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการรณรงค์เพื่อยกเลิกประเพณีบ้านพักหญิงสาว-ชายหนุ่ม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการคบหาสมาคมของหญิงชายในอดีต และได้กล่าวถึงป้อมตำรวจที่เริ่มตั้งขึ้นตามหมู่บ้านและคอยลาดตระเวนกวาดขันไม่ให้ชายหนุ่มมีพฤติกรรมโยะบะอิ นอกจากนี้ยังได้ศึกษาถึงกระบวนการรวมคนหนุ่มของหมู่บ้านเข้าเป็นคนหนุ่มของประเทศภายใต้ระบบการเกณฑ์ชายหนุ่มเข้าเป็นส่วนหนึ่งของ "กองทัพพระจักรพรรดิ" อิวะตะกล่าวว่า กองทัพเป็นองค์กรของรัฐที่มีการควบคุมเรื่องเพศและสนับสนุนการซื้อประเวณีอย่างเป็นระบบ การเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกองทัพก็เท่ากับเป็นการที่ "คนหนุ่มส่วนมากได้ย่างเข้าไปสู่องค์กรที่กระทำการซื้อประเวณี"⁵⁴ นั่นเอง

แม้ประเพณีโยะบะอิจะหายไปจากสังคมหมู่บ้านในช่วง 1910-20 อันเป็นผลจากสาเหตุทั้งสองประการที่ได้กล่าวมา แต่อิวะตะคิดว่ารากเหง้าของประเพณีก็ยังหยั่งรากลึกอยู่ในสังคมญี่ปุ่น กล่าวคือ แม้พฤติกรรมโยะบะอิในหมู่บ้านจะสูญหายไปโดยสิ้นเชิง แต่การปกครองผู้หญิงโดยผู้ชายในหมู่บ้านผ่านเรื่องเพศยังคงมีอยู่ โดยเปลี่ยนไปเป็นในรูปการซื้อประเวณีในสังคมสมัยใหม่ และขยายวงจากหมู่บ้านออกไปสู่สังคมทั่วไป

บทวิเคราะห์

จากการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดของนักวิชาการที่มีผลงานโดดเด่นในข้างต้น เราจะสามารถสรุปแนวโน้มการศึกษาประเพณีโยะบะอิทางคติชนวิทยาโดยแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือกลุ่มที่เห็นว่าประเพณีโยะบะอินำไปสู่การแต่งงาน กับกลุ่มที่ไม่เห็นว่าประเพณีโยะบะอินำไปสู่การแต่งงาน

ประเพณีโยะบะอิที่นำไปสู่การแต่งงาน

⁵⁴ *Ibid.*, p.163.

นักวิชาการที่พยายามเชื่อมโยงประเพณีโยะบะอิเข้ากับการแต่งงานเป็นคนแรกได้แก่ มินะกะตะ คุมะงุซุ ความคิดนี้มีอิทธิพลต่อ ยะนะกิตะ คุณีโอะผู้วางรากฐานการศึกษาคติชนในประเทศญี่ปุ่น ยะนะกิตะพยายามชี้ให้เห็นว่า ในสังคมหมู่บ้านของญี่ปุ่น หญิงชายสามารถเลือกคู่ได้อย่างเสรีเมื่อเข้าสู่สังกัดกลุ่มคนหนุ่ม-หญิงสาว ในกรณีนี้ บ้านพักคนหนุ่ม-หญิงสาวจะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการเลือกคู่ ประเพณีโยะบะอิเป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นหลังการที่หญิงชายได้ตกลงหมายหมั้นกันแล้วโดยความเห็นชอบของผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย กรอบความคิดนี้มีอิทธิพลต่อนักคติชนในชั้นหลังมาเป็นเวลาพอสมควร นักวิชาการที่มีความเห็นในแนวเดียวกันนี้ได้แก่ นะกะยะมะ ทะโร และ เซงะวะวะ คิโยะโกะ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ความคิดของยะนะกิตะก็มีจุดที่ยังขาดเหตุผล หรือขัดแย้งกันในตัวเอง ดังสรุปได้ดังนี้

ประการแรก การที่ยะนะกิตะเชื่อในทฤษฎีที่ว่าในสมัยโบราณมีการแต่งงานหมู่ โดยอ้างถึงนักวิชาการตะวันตก จากนั้นก็ได้พยายามยกตัวอย่างกลุ่มคนหนุ่ม-หญิงสาวในสังคมหมู่บ้านมาเป็นเหตุผลสนับสนุนว่า สังคมญี่ปุ่นก็น่าจะมีลักษณะเดียวกัน ราวกับจะบอกว่ากลุ่มดังกล่าวคือรูปแบบที่สืบทอดมาจากการแต่งงานหมู่ในอดีตนั้น เป็นการสันนิษฐานที่เลื่อนลอยขาดหลักฐานพิสูจน์ จริ่งอยู่ที่ว่านักวิชาการที่ศึกษาประวัติการแต่งงานของญี่ปุ่น เช่น ทะกะมุระ อิชิซุเอะก็ได้พูดถึงการแต่งงานหมู่ของสังคมญี่ปุ่นในยุคก่อนประวัติศาสตร์ไว้ แต่นั้นเป็นการอธิบายถึงวิวัฒนาการของรูปแบบในแต่ละยุคสมัย การแต่งงานหมู่ในทัศนะของทะกะมุระมีความต่อเนื่องกับการแต่งงานแบบไปหาภรรยา ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการแต่งงานระหว่างบุคคลกับบุคคล เธอหาได้นำมาเชื่อมโยงกับประเพณีในสังคมหมู่บ้านไม่ ถ้าหากยะนะกิตะต้องการจะอธิบายหน้าที่และความหมายของกลุ่มคนหนุ่ม-หญิงสาวในเชิงประวัติการแต่งงาน ก็จำเป็นต้องหาข้อมูลมาสนับสนุนให้หนักแน่นกว่านี้ โดยเฉพาะในประเด็นความต่อเนื่องจากยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยุคโบราณ ยุคกลาง มาจนถึงยุคก่อนสมัยใหม่ ในกรณีนี้ เพียงข้อมูลสนามที่ได้จากการสัมภาษณ์เป็นส่วนใหญ่อาจไม่เพียงพอ

ประการที่สอง *ยะนะกิตะ* ได้เน้นถึงความเป็นอิสระในการมีความรักและเลือกคู่ครองในบ้านพักของหญิงชาย แต่ในขณะเดียวกันเขากลัวยอมรับว่ากลุ่มหญิงสาวถูกปกครองด้วยกลุ่มคนหนุ่ม นั้นหมายความว่า สิทธิและเสรีภาพดังกล่าวไม่ได้สงวนไว้สำหรับผู้หญิงเลย ซึ่งเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับที่เขาได้กล่าวไว้ ทั้งจากตัวอย่างที่ผู้เขียนอ้างอิงจากการศึกษาของ *นะกะยะมะ ทะโร* และคนอื่นๆ ก็ได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ความคิดว่าผู้หญิงในหมู่บ้านมีฐานะเป็นเพียงแค่ "สมบัติร่วม" ของกลุ่มคนหนุ่มเป็น "กฎของหมู่บ้าน" ที่ยอมรับกันทั่วไปในสังคมชนบทของญี่ปุ่น ไม่เพียงแต่การแต่งงานเท่านั้น การจะถูกจับคู่กับใคร ยอมให้ใครมาเข้าหา ล้วนเป็นสิ่งที่กลุ่มคนหนุ่มกำหนด และหญิงสาวก็ไม่มีสิทธิ์ออกความเห็น โต้แย้ง หรือปฏิเสธ ความรักอิสระนั้นกลับกลายเป็นเรื่องต้องห้าม เพราะความรักเช่นนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล นั้นหมายถึงการปฏิเสธการครอบครองโดยหมู่คณะของกลุ่มคนหนุ่ม

ประการที่สาม การที่ *ยะนะกิตะ* มองว่าประเพณี *โยะยะอิ* เป็นขั้นตอนหลังจากหญิงชายทำสัญญาว่าจะแต่งงานกันนั้น เมื่อดูจากข้อมูลที่ทั้ง *อะกะมะ ทัซุ* และ *อิวะตะ* ตลอดจนนักวิชาการอื่นๆ ในยุคหลังได้นำเสนอ ก็จะพบว่าไม่เป็นความจริง ดังที่ *อะกะมะ ทัซุ* พยายามเน้นว่าประเพณี *โยะยะอิ* กับการแต่งงานเป็นคนเรื่องกัน และในบางครั้ง หนุ่มสาวอาจตกลงปลงใจกันหลังจากผ่านประสบการณ์ *โยะยะอิ* กับหลายคนมาแล้วก็ได้

ผู้เขียนคิดว่า บางที *ยะนะกิตะ* อาจมองเห็นปัญหาและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแต่สาเหตุที่ยังยืกรานในความคิดดังกล่าวน่าจะมีปัจจัยมาจากอุดมการณ์ในฐานะนักคิดชน บวกกับภูมิหลังทางสังคมในยุคนั้น *อิวะตะ มิเงะโนะริ* ได้ตั้งข้อสังเกตว่าบทความเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของหญิงชาย และประเพณีการแต่งงานจำนวน 8 ใน 10 เรื่องที่นำมาประมวลในผลงานเรื่อง *เรื่องราวของการแต่งงาน (Konin no Hanashi)* นั้นเป็นบทความที่เขียนขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือในปี ค.ศ.1946-47

ทั้งสิ้น ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงก่อนหน้าการแก้ไขกฎหมายแพ่ง⁵⁵ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการฟื้นฟูประเทศหลังสงคราม สิ่งที่ยะนะกิตะวิตกก็คือ การสร้างชาติใหม่โดยไม่คำนึงถึงบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมดั้งเดิม แต่กลับไปลอกเลียนรูปแบบและแนวทางจากสหรัฐอเมริกาทั้งหมด การชี้ให้เห็นถึงความเป็นตัวของตัวเอง และความรักเสรีตามครรลองของระบอบประชาธิปไตยในประเทศไโยะบะฮิและการแต่งงานของหนุ่มสาวในชนบท เปรียบเสมือนศาสนจากยะนะกิตะถึงเยาวชนญี่ปุ่นรุ่นใหม่ที่จะต้องทำหน้าที่สร้างชาติบ้านเมือง ให้ตระหนักถึงอุดมการณ์อันงดงามด้านความรักที่สืบทอดในวัฒนธรรมประเพณีของญี่ปุ่น⁵⁶

อนึ่ง ยะนะกิตะมีอุดมการณ์ที่จะมุ่งมั่นนำวิชาการมาใช้แก้ปัญหาและชี้แนะสังคมมาตั้งแต่แรกเริ่มศึกษาคติชนอย่างจริงจัง โดยจะเห็นได้จากปณิธานที่จะสร้างคตินิเวศให้เป็น "วิชาการเพื่อการกอบกู้" และการ "ปกครองสังคม เพื่อช่วยผู้คน"⁵⁷ การศึกษาประเพณีไโยะบะฮิและประวัติการแต่งงานก็เป็นตัวอย่างที่ดีตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนจุดยืนในฐานะนักวิชาการของเขา นอกจากนี้ ผลงานเรื่อง *เรื่องราวของบรรพบุรุษ (Senzo no Hanashi)* ในปี ค.ศ.1946 ที่กล่าวถึงโลกทัศน์ของชาวญี่ปุ่นเกี่ยวกับวิญญาณ บรรพบุรุษ และชีวิตหลังความตายก็มีเนื้อหาเพื่อกระตุ้นให้ชาวญี่ปุ่นตระหนักถึงความต่อเนื่องระหว่างตัวเองกับบรรพบุรุษ เป็นการคิดทบทวนถึงอัตลักษณ์ (identity) ของตนเพื่อไม่ให้ถูกรอบงำทางความคิดโดย

⁵⁵ กฎหมายแพ่ง (民法) ของญี่ปุ่นฉบับเดิมในสมัยเมจิประกอบด้วยกฎหมายสำคัญ 5 หมวด ได้แก่ หมวดทั่วไป หมวดสิทธิในทรัพย์สิน หมวดสิทธิในหนี้สิน หมวดเครือญาติ และหมวดการสืบมรดก ในจำนวนนี้ หมวดเครือญาติและการสืบมรดกกล่าวถึงเจ้าบ้าน และการสืบสิทธิความเป็นเจ้าบ้าน ซึ่งเป็นสิทธิในระบบ "อิเอะ" ของสังคมนิวตันขัดต่อเจตนารมณ์ของรัฐธรรมญฉบับใหม่ (ประกาศใช้หลังสงครามโลกครั้งที่ 2) ที่เน้นความเสมอภาคระหว่างหญิงชายและการเคารพในตัวบุคคล ดังนั้นในการแก้ไขกฎหมายแพ่ง (民法改正) ใน ค.ศ.1947 ส่วนที่เกี่ยวข้องกับเจ้าบ้าน และการสืบสิทธิความเป็นเจ้าบ้านจึงได้ถูกเปลี่ยนแปลงทั้งหมด

⁵⁶ อิวะตะ ฌิเงะโนะริ, *คนหนุ่มของหมู่บ้านและคนหนุ่มของประเทศ* (岩田重則 [4ラの若者・くいの若者] 未來社、1996) หน้า 121-122.

⁵⁷ ขนาด ศีติสาร, "การศึกษาคติชนในประเทศญี่ปุ่น : สมัยเอโดะถึงสงครามโลกครั้งที่สอง," *วารสารอักษรศาสตร์* ปีที่ 31 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2545) : 93-94.

สหรัฐอเมริกาซึ่งเข้ามาปกครองญี่ปุ่นอยู่ในยุคนั้น ซึ่งในจุดนี้ผู้เขียนมองเห็นลักษณะทางด้านการเมืองของคิตซุนิฮิยาของยะนะเกิตะ ในแง่การปลุกกระแสชาตินิยม (nationalism) และแนวคิดโรแมนติก (romanticism) ที่นิยมธรรมชาติตลอดจนแสวงหาความสมบูรณ์ทางจิตใจจากอดีต⁵⁸

อย่างไรก็ดี แม้ว่าความคิดของยะนะเกิตะจะมีประเด็นที่น่าสงสัยรวมอยู่มาก แต่เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการศึกษาประเพณีโยะบะอิและการแต่งงานของยะนะเกิตะไม่มีคุณค่า เพราะอย่างน้อยยะนะเกิตะก็มีความคิดสร้างสรรค์ที่จะอธิบายประเพณีโยะบะอิในบริบทของโครงสร้างสังคมหมู่บ้านญี่ปุ่น โดยนำไปเชื่อมโยงกับกลุ่มอายุและประเพณีบ้านพัก ทำให้เข้าใจถึงหน้าที่และกลไกของทั้งสองได้ชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น นอกจากนี้ ยะนะเกิตะยังได้ชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการปกครองผู้หญิงทางเพศโดยกลุ่มคนหนุ่ม ซึ่งในจุดนี้ก็สอดคล้องกับความเห็นของนะกะยะมะ ะไรที่พยายามชี้ให้เห็นว่าประเพณีโยะบะอิไม่ใช่เรื่องส่วนบุคคล แต่เป็นพฤติกรรมของกลุ่ม และอาจกล่าวได้ว่าเป็นการแสดงออกถึงการกดขี่ทางเพศอย่างหนึ่ง ซึ่งทัศนะในทางลบของนะกะยะมะกลับไม่ค่อยเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการเท่ากับแนวคิดของยะนะเกิตะ

ประเพณีโยะบะอิที่ไม่นำไปสู่การแต่งงาน

อะกะมะทซุ เคะอิซุเกะคือตัวแทนที่โดดเด่นที่สุดคนหนึ่งในบรรดานักวิชาการที่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดและวิธีการศึกษาในแนวยะนะเกิตะ เนื่องจากอะกะมะทซุมีผลงานที่เกี่ยวกับประเพณีโยะบะอิออกมามาก การศึกษาประเพณีดังกล่าวจึงเป็นเวทีแสดงออกถึงจุดยืนที่อยู่ฝั่งตรงข้ามกับคิตซุนิฮิยาของยะนะเกิตะได้เป็นอย่างดี ผู้เขียนจะวิเคราะห์ประเด็นที่อะกะมะทซุได้วิจารณ์การศึกษาประเพณีโยะบะอิของยะนะเกิตะในสองประเด็นคือ

⁵⁸ กรุณาดูรายละเอียดใน อิวะตะเกะ มิเกโกะ, *ความเป็นการเมืองในคิตซุนิฮิยา* (岩竹美加子編訳『民俗学の政治性』未來社、1996)

ประเด็นแรก อะกะมะทซุได้โจมตียะนะกิตะในแง่ที่ไม่ได้มองประเพณี โยะยะอิ (และอาจหมายรวมไปถึงประเพณีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศด้วย) ตามความเป็นจริง แต่กลับมีท่าทีสนับสนุนฝ่ายที่ถูกว่าประเพณีดังกล่าวเป็นเรื่องที่ขัดต่อจริยธรรมและน่าอับอาย ซึ่งผู้เขียนคิดว่าน่าจะมีสาเหตุจากการที่ยะนะกิตะพยายามจะโยงประเพณีนี้ให้เป็นขั้นตอนส่วนหนึ่งของการแต่งงานอันเกิดจากการมีเสรีภาพในความรักที่อยู่ในกรอบของศีลธรรม และอีกสาเหตุหนึ่งคือ การที่ยะนะกิตะไม่ได้อธิบายเนื้อหาของประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเพศโดยละเอียด ทั้งยังไม่สนับสนุนให้ลูกศิษย์ที่ใกล้ชิดศึกษาในเรื่องนี้ด้วย ซึ่งในจุดนี้ผู้เขียนคิดว่า อะกะมะทซุไม่เข้าใจและตระหนักถึงฐานะของยะนะกิตะอย่างเป็นทางการ เพราะในยุคนั้นคติชนวิทยายังเป็นศาสตร์ที่เพิ่งเกิดใหม่ ยังไม่มีผลงานวิจัยซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคมเช่นในปัจจุบัน การศึกษาในหัวข้อที่ค่อนข้างล่อแหลมตามความคิดของคนส่วนใหญ่ ถึงจะทำได้ในเชิงวิชาการก็อาจถูกเข้าใจผิดได้ แม้นักวิชาการที่มีชื่อเสียงอย่างมิเนกะตะ คุมะซุซุ หรือ นะกะยะมะ ทะโร ก็ยังมีแนวโน้มที่จะมองประเพณีเกี่ยวกับเพศด้วยสายตาของนักนิยมสั่งแปลกประหลาด ดังนั้นในฐานะผู้นำวงวิชาการที่ต้องรับผิดชอบต่อสังคม ยะนะกิตะจึงไม่สามารถปล่อยให้บุคคลที่ใกล้ชิดศึกษาค้นคว้าได้ตามใจชอบโดยไม่เข้าไปควบคุม ทั้งจุดมุ่งหมายหลักของคติชนก็คือการเปรียบเทียบปรากฏการณ์เพื่อเรียงลำดับความเก่าใหม่ อันจะนำไปสู่การเข้าใจประวัติศาสตร์ความเป็นมาของวัฒนธรรมญี่ปุ่น การพรรณนาเรื่องเพศและการมีเพศสัมพันธ์ในเชิงระบาคามารมณฺ์ ถ้าไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ทางวิชาการก็ไม่ได้ทำให้ข้อมูลคติชนนั้นมีค่าแต่อย่างใด⁵⁹

ศูนย์วิทยพัทยากร

⁵⁹ อิวะตะเห็นว่า คำกล่าวที่ว่ายะนะกิตะพยายามหลีกเลี่ยงปัญหาเรื่องเพศนั้นไม่ถูกต้องเสมอไป เพราะเขาเคยแสดงความเห็นเกี่ยวกับกำเนิดของโสเภณีไว้ในบทความเรื่อง *ระคะอนนะ เคะเนียวโบ* (「出女房」) ที่ถูกก็คือ ยะนะกิตะไม่พยายามพูดถึงเรื่องเพศตรงๆ แต่จะเลี่ยงกล่าวถึงในทางอ้อม การศึกษาเรื่องเพศไม่จำเป็นต้องพรรณนาโดยใช้สำนวนแสดงถึงความอนาจารเสมอไป (岩田重則【ムラの若者・くの若者】、140頁。)

ประการที่สอง สืบเนื่องจากประเด็นที่**ยะนะเกะ**พยายามโยงประเพณี **โยะบะอิ**ให้เข้ากับกิจกรรมของกลุ่มคนหนุ่ม-หญิงสาว และนำไปสู่การแต่งงานในที่สุดนั้น **อะกะมะทซุ**ไม่เห็นด้วย เพราะเขาคิดว่า**โยะบะอิ**กับการแต่งงานเป็นคนละเรื่องกัน นอกจากนี้ เขายังได้แบ่งประเพณี**โยะบะอิ**ออกเป็น 2 แบบคือ แบบที่เข้าหาผู้หญิงได้ทุกคน ไม่ว่าจะเธอจะอยู่ในวัยใด หรือมีสถานภาพการสมรสเป็นอย่างไร กับแบบที่เข้าหาได้เฉพาะหญิงโสด ซึ่งก็รวมไปถึงหญิงหม้าย และหญิงรับใช้ ฉะนั้นเมื่อกลุ่มผู้ถูกกระทำมีความหลากหลายเช่นนี้ คงกล่าวได้ว่า**โยะบะอิ**เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการแต่งงาน ในทัศนะของ**อะกะมะทซุ** **โยะบะอิ**เป็นประเพณีเพื่อหาความสุขและความพึงพอใจทางเพศอย่างอิสระมากกว่า เขายังได้อธิบายถึงการสั่งสอนอบรมเกี่ยวกับเพศให้แก่เด็ก ๆ ไว้ในเรื่อง "การสั่งสอนเรื่องเพศให้แก่เด็ก" ในหนังสือเรื่อง **ทฤษฎีเรื่องเพศและความรักของโยะบะอิ** เพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้คนในชนบทนั้นคุ้นเคยกับเรื่องเพศมาแต่เยาว์วัย เขาคิดว่าการมีเซ็กซ์ที่ดีเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้สังคมอยู่ได้อย่างราบรื่น ความสัมพันธ์ทางร่างกายเป็นสิ่งธรรมชาติที่ช่วยปลดปล่อยความเหนื่อยยากจากงานการเกษตร ค่านิยมเกี่ยวกับเพศของคนชนบทแตกต่างกับของคนเมือง หรือคนมีการศึกษาที่มีกรอบทางจริยธรรมกำหนดพฤติกรรมเอาไว้อย่างแน่นหนา ดังนั้นการศึกษาเรื่องเพศจึงควรทำและประเมินค่าภายในกรอบของค่านิยมและกฎเกณฑ์ของหมู่บ้าน

งานของ**อะกะมะทซุ**นับว่ามีคุณค่าในการตีแผ่เรื่องเพศของชาวชนบทในเบื้องต้นซึ่งนักคิดชนคนอื่นไม่เคยทำ (หรือไม่กล้าทำ) ข้อได้เปรียบส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะ เขาสามารถเป็นได้ทั้งผู้เก็บข้อมูลและผู้ให้ข้อมูลได้ในเวลาเดียวกัน ผลงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศของเขาส่วนใหญ่นำเสนอในลักษณะการเขียนแบบปกปิดกะ ซึ่งได้ผลในการอธิบายปรากฏการณ์ที่มีเนื้อหาเป็นส่วนตัวสูง อย่างไรก็ตาม **อะกะมะทซุ**ยังมีจุดอ่อนอยู่ที่การนำข้อมูลคติชนเหล่านั้นมาประมวลให้เป็นระบบหมวดหมู่พอที่จะนำขึ้นมาโต้เถียงได้ในเชิงวิชาการ

อิวะตะ มิเงะโนะริไม่ได้อ้างถึง**อะกะมะทซุ**ในบทความของเขา แต่ความคิดของทั้งสองสอดคล้องกันในประเด็นที่ว่า ประเพณี**โยะบะอิ**ไม่ใช่กลไกที่เกี่ยวข้องกับ

การเลือกคู่ครองอย่างเป็นทางการ แต่เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความพึงพอใจทางเพศมากกว่า *อิวะตะ* พยายามประเมินคุณค่าของผลการศึกษาของ *นะกะยะมะ* ทะโรในเรื่องการปกครองเรื่องเพศของผู้หญิงโดยกลุ่มคนหนุ่ม และได้ขยายผลการศึกษาต่อไปถึงการสืบทอดความคิดนี้ในรูปแบบการซื้อประเวณีในสังคมปัจจุบัน ซึ่งอาจมองได้ว่าเป็นต้นตอของการกดขี่ทางเพศที่ฝังรากอยู่ในวัฒนธรรมญี่ปุ่น จุดเด่นของ *อิวะตะ* อย่างหนึ่งคือ เขาใช้คำว่า "ซื้อประเวณี" แทนคำว่า "ขายประเวณี" นับเป็นนักวิชาการคนแรกที่มองการค้าประเวณีจากมุมมองของชายผู้ซื้อ ซึ่งเห็นถึงความต้องการทางเพศของผู้ชายที่แฝงอยู่ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน อันนำไปสู่การปกครองผู้หญิงทางเพศ และเป็นพื้นฐานทางความคิดของอุตสาหกรรมทางเพศในสังคมญี่ปุ่นทุกวันนี้ นอกจากนี้ เขายังได้พยายามไขความกระจ่างของกลไกการรวม "คนหนุ่มของหมู่บ้าน" เข้าไปเป็น "คนหนุ่มของประเทศ" โดยผ่านสมาคมเยาวชน ทำให้คนหนุ่มถูกรวมเข้าไปในระบบการซื้อประเวณีที่ควบคุมโดยทางการ (กองทัพ) และขอบข่ายของการซื้อประเวณีก็ขยายวงกว้างออกไปยังสตรีต่างชาติในนาม "หญิงสนองความต้องการของกองทัพ" (*Jugun ianfu*) ซึ่งยังเป็นประเด็นปัญหาที่เรื้อรังมาจนทุกวันนี้

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับประเด็นปัญหาของการศึกษาเรื่องเพศทางคติชน

อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาเรื่องเพศทางคติชนเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อน และต้องพึงพิจารณาญาณของผู้วิจัยเป็นอย่างสูงเมื่อเทียบกับการศึกษาเรื่องอื่น เพื่อหลีกเลี่ยงคำวิพากษ์ต่างๆ นักวิชาการจึงมีแนวโน้มที่จะไม่หยิบยกประเด็นเรื่องเพศขึ้นมาอภิปรายโดยตรง แต่จะกล่าวถึงในทางอ้อมในลักษณะเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของปัญหาหลัก เช่น การศึกษาประเพณี *โยะมะอิจะ* ถูกนำไปวิเคราะห์รวมกับความรัก การแต่งงาน บทบาทของกลุ่มคนหนุ่ม-หญิงสาว การกดขี่ทางเพศ การซื้อประเวณี เป็นต้น นักวิชาการเช่น *อะกะมะทะซุ* เป็นบุคคลส่วนน้อยที่กล้าหยิบยกเรื่องเพศมาเป็นประเด็นหลัก และนำปัจจัยอื่นๆ มาเป็นประเด็นสนับสนุน ทั้งยังอธิบายเรื่องเพศอย่างตรงไปตรงมาไม่อ้อมค้อม ด้วยสำนวนภาษาที่เป็น

เอกลักษณ์ แต่ก็ก่อให้เกิดปัญหาตามมาว่า เส้นกันระหว่างความเป็นส่วนตัวและความเป็นวิชาการนั้นควรจะอยู่ตรงไหน การศึกษาโดยมีเรื่องเพศหรือเพศสัมพันธ์เป็นประเด็นหลัก เช่น วิเคราะห์ท่าทาง วิธีการ เป็นสิ่งสมควรหรือไม่ และสามารถศึกษาด้วยวิธีการทางมนุษยศาสตร์ได้หรือไม่อย่างไร เหล่านี้ล้วนยังเป็นปัญหาที่ต้องนำมาถกเถียงกันต่อไป ผู้เขียนคิดว่า การสร้างบรรทัดฐานทางวิชาการในการศึกษาเรื่องเพศ เช่น การนิยามศัพท์วิชาการ การสร้างเกณฑ์ในการรวบรวมและพรรณนาข้อมูล การรักษาความเป็นส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล การหาแนวทางวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน เป็นสิ่งสำคัญต่อการศึกษาในอนาคต เพราะดังที่ได้กล่าวไว้ในบทนำว่า เรื่องเพศเป็นพื้นฐานขององค์กรรวมของคตินชน

นอกจากนี้สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง คือการศึกษาเรื่องเพศจากมุมมองของสตรี เพราะถึงแม้ปัจจุบันจะมีนักคตินชนสตรีเพิ่มมากขึ้นเมื่อเทียบกับแต่ก่อน แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าผู้วางรากฐานการศึกษาคตินชนในญี่ปุ่นส่วนใหญ่เป็นชายเกือบทั้งสิ้นอาจเป็นโชคที่อยู่บ้างที่ยะนะเกะคิระ คุมิโอะได้สนใจศึกษาเกี่ยวกับประวัติของสตรีอย่างละเอียด และประเมินบทบาทความสำคัญของสตรีในสังคมญี่ปุ่นไว้ค่อนข้างสูง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าความคิดของเขาจะอยู่เหนือค่านิยมของสังคมจารีตที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้ชายมากกว่าสตรี เช่น ถึงแม้จะยกย่องว่าในอดีตสตรีเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทุกอย่างภายในครอบครัว แต่เขาก็ไม่เคยกล่าวถึงบทบาทของสตรีในสังคมภายนอก แสดงให้เห็นว่า เขาคิดแต่เพียงว่าขอบเขตหน้าที่ของสตรีจำกัดอยู่แต่เพียงในบ้าน ในฐานะผู้ช่วยหัวหน้าครอบครัวที่เป็นผู้ชายเท่านั้น⁶⁰ เป็นต้น การศึกษาปัญหาที่ละเอียดอ่อนเช่นเรื่องเพศ จึงไม่ควรจะเป็นหน้าที่ของนักวิชาการชายแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ก็ไม่ได้หมายความว่านักวิชาการสตรีจะต้องมีจุดยืนที่ตรงข้ามกับผู้ชายทุกอย่าง หรือหวังจะนำข้อมูลทางคตินชนไปสนับสนุนแนวคิดสตรีนิยม สิ่งสำคัญก็คือ ความแตกต่างทางเพศอาจทำให้เกิดมุมมองที่ต่างออกไป ทำให้ได้เห็นในจุดที่นักวิชาการชายมองข้ามไป เช่น

⁶⁰ ฟุคุตะ อะจิโอะ, *คตินชนวิทยาของยะนะเกะคิระ* (福田アツオ【柳田国男の民俗学】吉川弘文館、1992) หน้า 181-182.

ในกรณีการศึกษาประเพณีโยะมะอิและเรื่องเพศ ก็อาจมีการตั้งคำถามว่า ผู้หญิงจะเป็นฝ่ายไปโยะมะอิผู้ชายได้บ้างหรือไม่ จริงหรือไม่ที่ฝ่ายหญิงจะถูกฝ่ายชายปกครองทางเพศเสมอไป ฯลฯ ซึ่งผู้เขียนคิดว่ามุมมองที่แตกต่างเหล่านี้ น่าจะสามารถนำไปสู่การสร้างมิติใหม่ๆ กับการศึกษาต่อไปได้⁶¹

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁶¹ กรุณาดูรายละเอียดเรื่องสตรีกับการศึกษาคติชนในวารสาร คติชนวิทยาของญี่ปุ่น ฉบับที่ 198 (『日本の民俗学』第198号)

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ขนาด ศีติสาร. การศึกษาคติชนในประเทศญี่ปุ่น: สมัยเอะโดะถึงสงครามโลกครั้งที่สอง. วารสารอักษรศาสตร์, ปีที่ 31 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2545)

ภาษาญี่ปุ่น

青木生子他校注『萬葉集』1 (新潮社、1976)。

赤松啓介『非常民の民俗と文化』(明石書店、1986)。

『女の歴史と民俗』(明石書店、1993)。

『夜這いの性愛論』(明石書店、1994)。

『夜這いの民俗学』(明石書店、1994)。

岩竹美加子編訳『民俗学の政治性』(未來社、1996)。

岩田重則『ムラの若者・くにの若者』(未來社、1996)。

「ヨバイと買春」(『日本民俗学』第186号、1991年5月)。

大塚民俗学会編『日本民俗事典』(弘文堂、1972)。

瀬川清子『若者と娘をめぐる民俗』(未來社、1972)。

高群逸枝『日本婚姻史』(至文堂、1963)。

中山太郎『日本若者史』春陽堂、1930 (バルトス社、1983)。

日本民俗学会『日本民俗学』第198号、1994年5月。

平山和彦「性民俗をめぐる諸問題」(筑波大学歴史・人類学系『歴史人類学』第24号、1996)。

福田アジオ『柳田国男の民俗学』(吉川弘文館、1992)。

福田アジオ他編『日本民俗大辞典』上・下(吉川弘文館、2000)。

南方熊楠「『郷土研究』の記者に与うる書」(飯倉照平編『柳田国男・南方熊楠往復書簡集』下、平凡社、1994所収)。

宮田登『女の霊力と家の神』(人文書院、1983)。

柳田国男「よばいの零落」『婚姻の話』(『定本柳田国男集』15 筑摩書店、1969所収)。

「聳入考」『婚姻の話』(『定本柳田国男集』15、筑摩書店、1969所収)。

歴史学研究会編『日本史年表』(岩波書店、1984)。